

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Adéla Tůmová

První opiová válka 1839–1842

First Opium War, 1839–1842

Praha 2013

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc.

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucímu bakalářské práce Prof. PhDr. Aleši Skřivanovi, CSc. za pomoc i odborné rady, kterých se mi od něj dostalo.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 19. května 2013

Adéla Tůmová

Klíčová slova:

První opiová válka 1839-1842, obchod s čajem, kantonský obchodní systém, Východoindická společnost, obchod opiem, komisař Lin, otevření Číny

Keywords:

First Opium War 1839-1842, tea trade, Canton system, East India Company, opium trade, commissioner Lin, opening of China

Abstrakt:

Tato práce se zabývá průběhem první britsko-čínské války (1839–42), známé též jako první opiová válka, a událostmi, které k tomuto konfliktu vedly. Práce popisuje a hodnotí první styky Evropanů s Čínou, čínský postoj k cizincům, i politický systém a problémy samotné Číny. Hlavním těžištěm je britský obchod s čajem a specifika tohoto obchodu známého jako kantonský obchodní systém, britské diplomatické mise, a především vývoj obchodu s opiem a problémy jím způsobené, který nakonec vedly k vypuknutí války s Velkou Británií a otevření Číny okolnímu světu.

Abstract:

This work deals with the course of the First Anglo-Chinese War (1839–42), also known as the First Opium War, and the events that led to this conflict. The work describes and evaluates first contacts between Europeans and China, Chinese attitude to foreigners but also political system and problems of Imperial China. The main focus of work is the British tea trade and specifics of this trade known as the Canton System, the British diplomatic mission, development of the opium trade and problems, which opium created and which was the main cause of war with Great Britain and opening of China to the world.

Obsah

Obsah.....	5
1.Úvod	7
2.Kapitola první	
2.1 Mingská Čína.....	10
2.2 První kontakty s Čínou.....	11
2.3 Počátky anglického obchodu a založení Východoindické společnosti.....	13
2.4 Pád dynastie Ming a nástup Čchingů.....	15
2.5 Kantonský obchodní systém.....	16
2.6 Obchod čajem.....	19
3.Kapitola druhá	
3.1 Incident <i>Lady Hughes</i>	22
3.2 Mise lorda Macartneyho.....	23
3.3 Mise lorda Amhersta.....	24
3.4 Situace v Kantonu ve 20. a 30. letech a zrušení monopolu Východoindické společnosti.....	25
3.5 Neúspěch lorda Napiera.....	28
4.Kapitola třetí	
4.1 Východoindická společnost v Indii.....	33
4.2 Čínský postoj k opiu.....	34
4.3 Obchod opiem.....	35
4.4 Guvernér-generál Teng a superintendent Charles Elliot.....	38
4.5 Maitlandova aféra.....	40
4.6 Prosinec 1838.....	41
5.Kapitola čtvrtá	
5.1 Problémy způsobené opiem.....	43
5.2 Monetární krize.....	44
5.3 Návrhy na legalizaci opia.....	45
5.4 Komisař Lin.....	46
5.5 Vydání opia.....	49
5.6 Situace Britů po opuštění faktorí.....	51
5.7 První konflikty.....	52

6.Kapitola pátá

6.1 Londýn a vyhlášení války Číně.....	54
6.2 Situace do příjezdu expedičních sil.....	54
6.3 První tažení na sever.....	55
6.4 Pád komisaře Lina.....	57
6.5 Jednání v Kantonu a mír v Čchuen-pi.....	58
6.6 Boje v Kantonu a příchod sira Pottingera.....	59
6.7 Druhé tažení na sever.....	60
6.8 Pokus o znovudobytí Ning-po.....	61
6.9 Pokračování tažení roku 1842.....	62
6.10 Nankingský mír a jeho důsledky	63
7.Závěr.....	66
8.Bibliografie.....	67

1. ÚVOD

Téma bakalářské práce jsem zvolila na základě svého zájmu jak o období 18. a 19. století, tak o dějiny Dálného východu, který právě v této době procházel prudkými změnami, které způsoboval tlak evropských a amerických obchodníků, kteří hledali nová odbytiště pro produkty rychle se rozvíjejícího průmyslu. Nakonec jsme se rozhodla zabývat se tajuplnou a záhadnou Čínou a jejím otevřením se západnímu světu, ke kterému vedla první opiová válka.

Ve svém bádání jsme se snažila zmapovat, jak probíhaly první kontakty mezi evropskými obchodníky a Čínou, která s odlišovala svou vírou, kulturou, zvyky, i přesvědčením o své vlastní výjimečnosti. Snažila jsem se neomezovat se jen na popis vzájemných britsko-čínských kontaktů, ale zohlednit a zmínit i složitou vnitřní situaci v Číně, kde došlo k výměně dynastie na trůně a která byla zmítána vnitřními problémy, a jak tyto problémy ovlivnily celý obchod.

Hlavním těžištěm mé práce pak stala specifika kantonského obchodního systému, která do značné míry určovala způsob, jakým mohly vzájemné kontakty probíhat. Ačkoliv v Kantonu obchodovala celá řada národností, svou pozornost jsme zaměřila na obchod a diplomatické snahy Velké Británie, která byla největším obchodním partnerem na trhu s čajem, i když Američané jí později začali konkurovat, a která také měla největší podíl na obchodu s opiem – nejen jako země, ze které pocházela většina obchodníků, ale i jako producent tohoto obchodního artiklu. Z těchto důvodů je část práce zaměřena na působnost Východoindické společnosti, která po většinu sledovaného období držela monopol na obchod, a v podstatě i diplomatická jednání, i na její úspěchy v Indii, díky kterým se stala největším producentem opia na světě.

Další část se tak zaměřuje na obchod s opiem i problémy, které způsoboval prodej tohoto nelegálního zboží Číně a kvůli kterým pak Čína do obchodu zasáhla. Důležitou otázkou, kterou jsem si kladla, bylo, zda byl tento zásah založen čistě jen na morálních důvodech, kdy vyšší místa cítila potřebu chránit své poddané před „barbarským jedom“, či zda se jednalo spíše o hospodářské problémy.

Poslední část pak mapuje celkový průběh válečného tažení, ve kterém měla Británie převahu díky moderním lodím a výzbroji svých vojáků nad čínskou stranou, a uzavření mírové smlouvy, která otevřela Čínu západnímu světu, a to jaký měla tato smlouva dopad na vnitřní vývoj Číny i její vztahy se západním světem.

Při sepisování práce jsem se snažila postihnout všechny aspekty v kontextu doby i vývoje v oblastech, které mohly situaci před válkou ovlivnit. Pomocí studia pramenů jsem se pokusila přesně popsat všechny důležité události diplomatického a ekonomického charakteru. Kvůli přehlednosti jsme zvolila tematické členění kapitol a podkapitol, kdy jsem se v každé podkapitole zabývala určitým problémem v kratším časovém úseku, zároveň jsme se ale pokoušela postupovat co nejvíce chronologicky, aby vynikl kontinuální vývoj situace a změny, které mohly mít na tento vývoj dopad.

Je nutno si přiznat, že česky psaná historiografie postrádá práce zabývající se Čínou před rokem 1840 a soustřeďuje se spíše na pozdější období, ale i tady staví spíše na zahraničních vztazích než na samotném vnitřním vývoji země. Tato absence není způsobena nezájmem o čínskou problematiku, spíše nemožností zkoumat prameny, neboť pro období před rozvinutím vztahů s Evropany, by bylo potřeba zkoumat listiny čínské provenience, což by vyžadovalo excelentní zvládnutí komplikovaného čínského písma. Jedinou ryze českou studií k vývoji obchodu a první opiové válce tak zůstává článek Aleše Skřivana ml.¹

Jednou z prací, jež mi poskytly komplexní přehled situace včetně kulturních a náboženských vlivů, se stala práce Petera Faye,² která se soustředí na vztahy před vypuknutím války, i válečným tažením, kdy autor vycházel z rozsáhlého pramenného materiálu a poskytl tak náhled i do méně podstatných událostí, které britské a čínské vztahy formovaly a otevírá tak nový pohled na věc. Neméně důležitou pak byla Beechingova práce,³ která se zabývá všemi třemi opiovými válkami a je tedy možné z ní načerpat informace o vývoji po uzavření nankingského míru. Z prací, které se zabývají celkovým vývojem situace vedoucí k opiovým válkám je pak třeba zmínit ještě knihu Edgara Holta,⁴ která sice užívá primární prameny, autor je však nepodrobil dostatečné pramenné kritice a některá jeho tvrzení nejsou zcela pravdivá, věnoval však velkou pozornost bitvám provázejícím válku a pozici Východoindické společnosti. Z novějších prací je třeba uvést Gelberovu práci,⁵ a práci autorů Hanese a Sanella,⁶ která ovšem pracuje převážně se sekundárními prameny a její výpovědní hodnota je

1 SKŘIVAN, Aleš, První opiová válka a otevření Číny, in: Historický obzor 11/12, 2006, s. 242–251.

2 FAY, Peter Ward: *The Opium War 1840-1842: Barbarians in the Celestial Empire in the Early Part of the Nineteenth Century and the War by Which They Forced Her Gates Ajar*, Chapel Hill: The University of the North Carolina Press, 1975

3 BEECHING, Jack: *The Chinese Opium Wars*, London: Hutchinson & Co, 1975.

4 HOLT, Edgar: *The Opium Wars in China*, Chester Springs (Penns.): Dufour Editions, 1964

5 GELBER, Harry G.: *Opium, Soldiers and Evangelicals. Britain's 1840–42 War with China, and its Aftermath*, Basingstoke: Palgrave Macmillan 2004

6 HANES, William Travis – SANELLO, Frank: *The Opium Wars. The Addiction of One Empire and the Corruption of Another*, Naperville: Sourcebooks, 2002

tedy menší.

K pochopení komplikovaného obchodního systému a obchodnické gildy kohong v počátečním počátečním vývoji a před rokem 1800 mi sloužila Cheongova studie,⁷ pro vývoj obchodu opiem, jeho dopadů na Čínu a způsobení monetární krize díky odlivu stříbra mi byla nedocenitelným zdrojem informací kniha Hsin-pao Changa,⁸ která pracuje s čínskými prameny a otevírá tak zcela nové úhly pohledu jak na problematiku opia, tak i na diskuze o možnosti jeho legalizace, a která přičítá vypuknutí války kombinaci konfliktu kolem opia a britské neochoty podrobit se čínským zákonům.

Postavu komisaře Lina a jeho postojů mi nejvíce přiblížila práce Arthura Waleyho. Tato kniha pracuje převážně s čínskými prameny, první část, která se zabývá komisařem Linem, vychází z Linova deníku a přibližuje nám jeho pobyt v Kantonu nejen jako komisaře, který přišel potlačit opium, ale i jako úředníka majícího na starosti správu provincie.

Informace k podkapitolám o prvních kontaktech s Čínou jsem čerpala z rozsáhlých Dějin Číny vydaných univerzitou v Cambridge,⁹ které mi rovněž poskytly informace k hlubšímu pochopení politické situace celé Číny a jejích problémů.

Samotné zhodnocení příčin, které nakonec vyvolaly první opiovou válku, stejně jako vliv nankingské smlouvy na další vývoj Číny pak uvádím v závěru práce.

7 CHEONG, Weng Eang.: *The Hong Merchants of Canton: Chinese Merchants in Sino-Western Trade, 1684-1798*, Richmond: Curzon Press, 1997

8 CHANG, Hsin-pao: *Commissioner Lin and the Opium War* / Předmluva John K. Fairbank, New York: W.W. Norton & Company, Toronto: Geroge J. McLeod, 1970

9 FAIRBANK, John K.(ed.) : *The Cambridge History of China. Volume 10. Late Ch'ing 1800-1911, Part 1*, Cambridge: Cambridge University Press, 1978, FAIRBANK, John K. - LIU, Kwang-Ching(ed.): *The Cambridge History of China. Volume 11. Late Ch'ing 1800-1911, Part 2*, Cambridge: Cambridge University Press, 1980, MOTE, Frederick W. - TWITCHET, Denis C.(ed.): *The Cambridge History of China. Volume 7. The Ming Dynasty, 1368-1644, Part 1*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988 , MOTE, Frederick W. - TWITCHET, Denis C.(ed.): *The Cambridge History of China. Volume 8. The Ming Dynasty, 1368-1644, Part 2*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, PETERSON, Willard J.(ed.): *The Cambridge History of China. Volume 9. The Ch'ing Empire to 1800, Part 1*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003

2. Kapitola první

2.1 Mingská Čína

Za vlády dynastie Ming (1368–1644) byla Čína na vrcholu své moci. V zemi nedocházelo k žádným nepokojům, rozvíjela se vzdělanost, filosofie, literatura a umění. Počet obyvatel se zdvojnásobil a dosáhl zhruba sto šedesáti milionů.¹⁰ Ačkoliv Číňané nebyli zcela jednotní, jak ukazují stále přetrvávající odlišnosti v dialektech různých provincií, byli spojeni v oblasti kultury a postavou císaře.¹¹

Císař sídlil v Zakázaném městě v Pekingu a v jeho rukou se soustřeďovala veškerá moc. Byl považován za inkarnaci samotného božstva, proto titulován jak Syn nebes. Všichni ostatní panovníci byli vnímáni jako podřízení čínskému císaři, odtud pramenila cizince tolik rozčilující čínská představa o vlastní nadřazenosti nad jinými národy.

Císařovým hlavním poradním orgánem byl tzv. Velký sekretariát, zřízený na počátku dynastie Ming. Děлил se na šest výborů, které měly dozírat na práci úředníků po celé zemi: úřad pro civilní záležitosti, pro finance, zvyklosti, válku, tresty a práce.¹² Čína byla plně centralizovaná, rozdělená byla do správních celků – provincií.¹³ Hlavou provincie byl guvernér-generál (též nazývaný místokráľ), kterého potvrzoval osobně císař. Guvernér-generál měl většinou na starosti správu dvou nebo tří provincií, v jedné se zdržoval sám, další spravoval jemu podřízený guvernér.¹⁴ Pod guvernér-generála a guvernéra pak spadali další úředníci, nazývaní mandaríni. Existovalo devět mandarinských stupňů, každý se dělil na vyšší a nižší. Úřednické zkoušky byly přístupny každému muži, k úspěchu však bylo třeba mít vynikající znalosti složitěho čínského písma, a tak se studiu a následné úřednické dráze mohli věnovat jen lidé ze zámožnějších vrstev.¹⁵ Úředníci byli posíláni z jedné provincie do druhé, často tak přišli na místo, kde nikoho neznali, museli si nejprve vybudovat známosti a proniknout do místních problémů. Nižší úředníci byli špatně placeni, jejich prvořadou starostí tak bylo zajistit si finance, což se dělo většinou formou úplatků. Podle konfuciánského učení, nesl úředník za vše plnou odpovědnost, tedy i za problémy, které nezpůsobil a nemohl je řešit

10 FAIRBANK, John K., *Dějiny Číny*. Přel. M. Hála, J. Hollanová, O. Lomová, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 151

11 HOLT, Edgar., *The Opium Wars in China*, Chester Springs (Penns.): Dufour Editions, 1964. s. 12

12 Tamtéž, s. 15.

13 Počet provincií se lišil podle úprav státní správy, za dynastie Ming (1368–1644) počet kolísá z devíti (1368) ke dvaceti (1423). Roku 1428 se ustálil na třinácti provinciích a vydržel tak až do pádu dynastie roku 1644. Za dynastie Čching se území Vlastní Číny dělilo na osmnáct provincií.

14 Holt, s. 17.

15 Tamtéž, s. 21.

(záplavy, neúroda). Tento přístup vedl k obavám obrátit se s problémem na vyšší místa – pokud by úředník posílal negativní zprávy o stavu provincie, mohl by vzbudit nelibost nadřízených se svou prací, což mohlo vést ke ztrátě dobrého místa a poslání do pohraničních oblastí Číny, nebo k obdržení hedvábné šňůry, symbolu, že úředník by měl spáchat sebevraždu a zachránit si tak tvář. Mandaríni proto často nehlásili to, co se v provincii opravdu dělo, ale to, co si podle jejich názoru přáli v Pekingu slyšet.¹⁶ Obavy z reakce nadřízených míst a zastaralost zkouškového systému, kdy kandidátovi stačilo naučit se nazpaměť již dříve použitou esej¹⁷, vedly k nepružnosti byrokratického aparátu, který se pak ve vypjatých dobách stal jedním z ohnisek konfliktů mezi britskou a čínskou stranou.

2.2 První kontakty s Čínou

Období od roku 1452 do poloviny 16. století bývá označováno jako století zámořských objevů. Prvotním důvodem k těmto cestám byla snaha prolomit arabský monopol na obchod s kořením z Indie nalezením nových cest. Krom známějších cest na západ, které vedly k objevení Ameriky, existovala také snaha najít cestu východním směrem. Roku 1488 při pokusu doplout do Indie obeplul Bartolomeo Dias nejjižnější výběžek Afriky¹⁸ a otevřel tak cestu na východ. O deset let později, 22. května 1498, Vasco da Gama dorazil k pobřeží Indie.

K prvním kontaktům mezi Portugalci a Číňany došlo roku 1509 a to nikoliv na pevninské Číně, ale v malajském přístavu Malakka. Vztahy mezi Portugalci a zde sídlícími čínskými obchodníky byly dobré, a zůstaly tak i po dobytí města Portugalci roku 1511. Právě z Malakky byly vedeny první snahy o navázání kontaktů s Čínou. O první návštěvě Jorgeho Alvarese roku 1514 se nedochovalo mnoho informací, ale Rafael Perestrello¹⁹ svou cestu na pevninskou Čínu na přelomu let 1515–1516 vykonal v džunce jednoho z malackých obchodníků. Vylodil se na jižním pobřeží u Kantonu a ze své výpravy se vrátil s cenným nákladem a zprávami o výhodnosti obchodu s Čínou.

V srpnu 1517 připlul k pobřeží provincie Kuang-tung konvoj lodí, na palubě jedné z nich se nacházel portugalský vyslanec Tomé Pires.²⁰ Portugalské lodě odmítly čekat na

16 Tamtéž, s. 18.

17 Tamtéž, s. 22.

18 Při první cestě byl obeplut jižní výběžek z dostatečné vzdálenosti od pevniny, teprve na zpáteční cestě došlo k pojmenování výběžku na Mys Bouří (Cabo das Tormentas), který portugalský král Jan II. přejmenoval na Mys Dobré naděje, aby jméno mysu neděsilo námořníky a neodrazovalo je od cesty na východ.

19 Rafael Perestrello byl bratrancem Filipy Moniz Perestrello, manželky Kryštofa Kolumba.

20 MOTE, Frederick W., TWITCHET, Denis C.(ed.), *The Cambridge History of China. Volume 8. The Ming*

povolení nutné k plavbě po Perlové řece ke Kantonu a cestu si vynutily násilím. Tento akt vzbudil u čínských úředníků nedůvěru a obavy, že portugalské lodě mají stejný záměr jako v Malacce, tedy dobýt město. Posádce lodí nebylo umožněno vystoupit v Kantonu na břeh a musela čekat na příjezd vyšších provinciálních úředníků. Piresovi se nakonec podařilo spory urovnat, jedna z lodí získala povolení k obchodu na pobřeží Fu-t'ien, ale na čínské straně stále převládala nedůvěra vůči cizincům.²¹

Následovaly další pokusy navázat diplomatické styky v Kantonu (1519), Portugalci projevovali zájem o navázání diplomatických styků s císařem, mingští úředníci se k nim ale stavěli zamítavě. Roku 1520 bylo portugalské výpravě pod vedením Pirese povoleno vypravit se za císařem do Nankingu, odtud ji úředníci poslali do císařského sídelního města Peking. Zde se vyslanci pravidelně pokoušeli dosáhnout přijetí císařem, podivní cizinci ale budili nedůvěru Číňanů, ještě umocněnou příjezdem vyslance vyhnaného malackého krále, který se snažil získat pomoc čínského císaře k znovudobytí svého města. Když císař Čeng-te19. dubna 1521 zemřel, bylo rozhodnuto, že se setkání s portugalskými ambasadory neuskuteční a ti musí okamžitě opustit Peking. Expedice se vrátila do Kantonu, aniž dosáhla přijetí císařem. Po smrti císaře došlo k vykazání všech cizích plavidel z okolí Kantonu. Portugalské lodě zatím neprodaly svůj náklad zboží, proto odmítaly odplout. Při střetu s čínskými válečnými džunkami byla jedna loď potopena a mnoho Portugalců zabito nebo vzato do zajetí.²²

Konflikty mezi Portugalci a Číňany pokračovaly. Když se v září do Kantonu vrátil Tomé Pires, byl se svou diplomatickou výpravou zajat a držen jako rukojmí, k jejich propuštění mělo dojít až poté, co bude Malakka vrácena legitimnímu vládci. K tomu však nikdy nedošlo a Pires zemřel v čínském zajetí roku 1524.²³

Po konfliktech s cizinci zakázaly čínské úřady jakékoliv obchodní kontakty. Obchod byl znovu otevřen až roku 1530, portugalsští obchodníci z něj však byli nadále vyloučeni.²⁴

Po uzavření Kantonu se portugalský obchod v provincii Kuang-tung stal ilegálním, někteří obchodníci se pak přesunuli do jiných oblastí, například na ostrovy Čou-šan nebo na pobřeží Fu-t'ien.²⁵ Ilegální obchod se ale netěšil ochraně úřadů, velkým problémem bylo pirátství podél čínských pobřeží. Právě obavy z pirátů vedly portugalské obchodníky k

Dynasty, 1368–1644, Part 2, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s. 336

21 Mote, Twitchet, s. 337.

22 Tamtéž, s. 339.

23 Tamtéž, s. 340.

24 Tamtéž, s. 340.

25 Tamtéž, s. 341.

návratu do Kuang-tungu. Údajně právě za pomoc proti pirátům mělo být Portugalcům roku 1557 umožněno usídlit se na poloostrově Macao. Na úzké šíji spojující poloostrov s pevninou byla zbudovaná zeď s bránou, za kterou cizinci neměli přístup.²⁶ Macao bylo místem, kde se cizinci mohli usídlit a řídit odtud své obchodní záležitosti, nejednalo se však o kolonii, neboť civilní a trestní správu si nadále udržovali Číňané.²⁷

Roku 1601 připlula k čínským břehům první nizozemská loď. Mezi Portugalci a námořníky došlo ke střetům a sedmnáct zajatých námořníků bylo popraveno. Roku 1622 se Holanďané znovu pokusili město dobýt, útok se ale nakonec podařilo odrazit.²⁸ Sláva portugalského Macaa se ale už blížila ke konci. Obchodní zisky portugalských obchodníků byly závislé na vysílání tzv. „černých lodí“ do Japonska.²⁹ Tyto lodě vozily hlavně v Japonsku vysoce ceněné čínské hedvábí. Tokugawský režim se z počátku k cizincům stavěl přátelsky, brzy však začal mít obavy, hlavně z šíření křesťanství, které bylo považováno za hrozbu upevňování režimu.³⁰ Z obchodu s Japonskem se nejprve stáhli Angličané (1623), roku 1624 byli ze země vyhoštěni Španělé. Po povstání v Šimabaře došlo i k zákazu vstupu pro Portugalce, a nejvlivnější obchodní silou na Dálném východě se tak stávají Nizozemci.³¹

2.3 Počátky anglického obchodu a založení Východoindické společnosti

První anglické pokusy o navázání kontaktu s Čínou spadají do 80. let 16. století. Roku 1582 se flotila čtyř anglických lodí pokusila doplout do Číny západní cestou, ale nedostatek zásob a španělské lodě hlídkující u brazilského pobřeží znemožnily Angličanům pokračovat v plavbě a donutily je k návratu. Další pokus o diplomatický kontakt následoval roku 1595, na palubě lodi byl dopis královny Alžběty pro čínského císaře, žádná z lodí však do Číny nedorazila a jejich osud je nejasný.³²

31. prosince 1600 byla v Londýně zaregistrována společnost *The Governor and Merchants of London Trading into the East Indies*, jinak též známá jako anglická (posléze

26 Beeching, Jack, *The Chinese Opium Wars*, London: Hutchinson & Co, 1975, s. 32

27 Holt, s. 28.

28 Mote, Twitchet, s. 351.

29 Tamtéž, s. 353.

30 REISCHAUER, Edwin O., CRAIG, Albert M., *Dějiny Japonska*. Přel. D. Labus a J. Sýkora, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 90

31 Reischauer, Craig, s. 90.

32 CHANG, Hsin-pao: *Commissioner Lin and the Opium War* / Předmluva John K. Fairbank, New York: W. W. Norton & Company, Toronto: George J. McLeod, 1970, ISBN 393-00521-6. str. 1

britská) Východoindická společnost.³³ Společnost získala monopol na veškerý britský obchod východně od mysu Dobré naděje až k Magellanovu průlivu.³⁴ Monopol byl nejprve stanoven na dobu patnácti let, roku 1609 byl Společnosti udělen trvale.³⁵

První anglická obchodní loď zakotvila u čínských břehů roku 1637, neplavila se ale pod vlajkou Východoindické společnosti, ale šlo o plavidlo konkurenční The Courteen Association.³⁶ Ačkoliv monopol Východoindické stále platil, jedním z podílníků lodě byl král Karel I.³⁷ a ten udělil pro plavbu zvláštní výjimku.³⁸

Tento první kontakt však nezačal příliš šťastně. Kapitán John Weddell odmítl čekat na nutné povolení k plavbě do Kantonu, vstup na řeku si vynutil silou zbraní a cestou proti proudu ostřeloval říční pevnosti. Obchodníci, které vysadil na břeh, byli okamžitě zajati a drženi čínskou stranou jako rukojmí. Teprve když kapitán podepsal dokument, ve kterém prohlásil, že plavbou do Kantonu bez náležitého povolení udělal chybu, byla zadržená rukojmí propuštěna, loď mohla nakoupit zázvor a cukr a odplout zpět do Anglie. Po této epizodě anglický zájem o obchod s Čínou na nějakou dobu klesl,³⁹ což ještě umožnila špatná vnitropolitická situace Číny v 2. polovině 17. století.

Východoindická společnost poslala své obchodní agenty do Číny až roku 1676, a to do přístavu Amoy. Výsledek nebyl uspokojivý a Společnost se rozhodla, že bude výhodnější následovat Weddellova příkladu a obchodovat přímo v Kantonu.⁴⁰ K tomu ale vinou nestálé politické situace v Číně nemohlo po nějakou dobu dojít, a tak byla další anglickou lodí v Číně až *Macclesfield* nově založené konkurenční společnosti *The English Company Trading to the East Indies*, která do Kantonu připlula roku 1699. Krátce po této výpravě se ale *The English Company Trading to the East Indies* a *The Governor and Merchants of London Trading into the East Indies* spojily do nové *United Company of Merchants of England Trading to the East Indies*.⁴¹

33 Holt, s. 29.

34 Chang, s. 1.

35 Tamtéž, s. 2.

36 Holt, s. 29.

37 Podíl krále Karla I. na nákladu lodi činil kolem deseti tisíc liber.

38 Beeching, s. 18; Holt, s. 29.

39 Holt, s. 29.

40 Tamtéž, s. 29.

41 Tamtéž, s. 30.

2.4 Pád dynastie Ming a nástup Čchingů

Za vlády posledního mingského císaře Chung-č' ho (vládl v letech 1627–1644) zmítaly Čínou vnitřní nepokoje. Propukala lidová povstání, jedním z nejvýznamnějších povstalců byl Li C'-čcheng, který roku 1644 dobyl a vydrancoval Peking. Na severní hranici rychle vzrůstala moc Mandžůů. Zakladatel státu Nurhači (1559–1626) sjednotil místní kočovné kmeny. Jeho syn Chung Tchaj-t'i uzavřel spojení s kočovnými kmeny Mongolska a podmanil si Koreu. Do roku 1644 podnikl několik útoků na území Číny, nepodařilo se mu však dynastii Ming podmanit.⁴²

Po pádu Pekingů a sebevraždě císaře se Li C'-čcheng prohlásil Potulným králem. Mingský generál Wu San-kuej se rozhodl spojit s mandžuskými kmeny a požádal je o pomoc proti povstalcům. Mandžuoové ale hodlali nestálé situace využít a tak roku 1644, poté, co mandžuská vojska dobyla a ovládla Peking, je za nového čínského císaře prohlášen teprve pětiletý Šun-č' (1644–1661).⁴³

Nové dynastii Čching nějakou dobu trvalo, než se jí podařilo ovládnout celé území Číny. V zemi neustále pokračovala lidová povstání a bylo třeba potlačit další vzbouřence jako byl Li C'-čcheng, například povstání Čang Sien-čunga, nebo potlačit snahy čínských spolupracovníků, kteří se snažili upevnit svou moc a zajistit si vlastní území.⁴⁴ Na jihu se zformovala opoziční vláda z úředníků a vlivných rodů věrných dynastii Ming, která se udržela po čtyři desetiletí. V této době došlo k přerušení obchodu a lodě neměly přístup do Kantonu. Provozovat obchod s Čínou v této době nebylo ani bezpečné, neboť nestálá situace a absence čínských námořních hlídek, která nikdy nedokázala piráty zcela potlačit, ale udržovala námořní cesty v přiměřeném bezpečí, vedla k prudkému nárůstu pirátství v čínských pobřežních vodách. Teprve po potlačení mingské opozice na ostrovech Amoy⁴⁵ roku 1681, a na Formose⁴⁶ roku 1683, byl zákaz obchodu zrušen a obchodním lodím se otevřela možnost obchodovat v přístavních městech Kanton, Čchin-čou, Fu-čou a Ning-po.⁴⁷ Až do poloviny 18. století probíhal obchod s cizinci celkem volně. Roku 1755 získala Východoindická společnost právo obchodovat v Ning-po a Amoyi. Roku 1757 však císař Čchien-lung vydal edikt, kterým veškerý legální obchod omezil pouze na město Kanton. Důvodem byla jak

42 Fairbank, *Dějiny Číny*, s. 169.

43 Tamtéž, s. 170–172.

44 Fairbank, *Dějiny Číny*, s. 172

45 Ostrov, dnes součást města Sia-men v provincii Fu-t'ien.

46 Ostrov, dnes známý pod názvem Tchaj-wan.

47 Chang, s. 1.

nedůvěra čínských úředníků vůči cizincům, a jejich snaha omezit jejich pobyt na Macao, tak snaha kantonských obchodníků zajistit si monopol na veškerý zahraniční obchod.⁴⁸ To se podařilo a od roku 1757 do roku 1842 byl Kanton jediným místem, kde se dalo legálně obchodovat, proto také v souvislosti s čínským obchodem této doby hovoříme o tzv. „kantonském obchodě“ nebo „kantonském obchodním systému.“

2.5 Kantonský obchodní systém

Kanton je město v provincii Kuang-tung, leží asi 80 mil severně od Macaa, na levém břehu Perlové řeky⁴⁹ vlévající se do Kantonského zálivu. Po dlouhou dobu byla Perlová řeka pokládána za bránu do Číny, a její deltu, zvaná Bogue nebo Bocca Tigris, střežila čtveřice pevností.⁵⁰

V Kantonu sídlil guvernér-generál provincií Kuang-tung a Kuang-si, ten se ale staral o záležitosti provincie. Obchod s cizinci měl na starosti superintendant námořních cel Kuang-tungu, kterému západní obchodníci přezdívali hoppo. Tento úřad byl zřízen roku 1685, ale ne vždy byl obsazen, definitivně byl ustanoven až roku 1740.⁵¹ Úkolem hoppa bylo dohlížet na cizince, udělovat jim nezbytná povolení a vybírat všechny poplatky.⁵² Protože část vybraných peněz plynula do kapsy hoppovi, jednalo se o místo nesmírně lukrativní a uchazeči neváhali dávat vysoké úplatky, aby úřad připadl jim. Každého hoppo schvaloval císař a vždy to byl Mandžu urozeného původu.⁵³

Stejně jako u Britů, i na čínské straně byl obchod s cizinci v rukou úzké skupiny lidí, této obchodní gildě držící monopol na obchod se říkalo kohong (kuang-hang). Ustanoven byl kolem roku 1720 a jeho prvotní snahou bylo regulovat ceny a sjednocením posílit svou pozici při jednání jak s cizinci, tak s úřady, ale oficiálně uznán až roku 1760.⁵⁴ Jednalo se o uzavřenou skupinku několika firem, většinou se mluvilo o třinácti hongských firmách, ale počet nebyl pevný. Na hongských obchodnících leželo břemeno financování části armády, vzdělání, placení dárek císařskému dvoru, zadlužování se a bankrot byly běžnou věcí. Roku 1781

48 Tamtéž, s. 3.

49 FAY, Petetr Ward: *The Opium War 1840–1842: Barbarians in the Celestial Empire in the Early Part of the Nineteenth Century and the War by Which They Forced Her Gates Ajar*, Chapel Hill: The University of the North Carolina Press, s. 15; Holt, s. 31.

50 Fay, s. 15.

51 Chang, s. 5.

52 Beeching, s. 15.

53 Holt, s. 38.

54 Tamtéž.

máme doloženy jen čtyři obchodníky, roku 1790 jen pět.⁵⁵ Pokud se ale obchodníkovi dařilo dobře, mohl získat ohromné bohatství, jeden z nejznámějších hongských obchodníků, legendární Howqua, po sobě zanechal majetek v hodnotě 5 miliónů liber a ve své době byl pokládán za jednoho z nejbohatších mužů na světě.⁵⁶

Obchodníci byli vlastně mandaríni nižších ranků, proto se k jejich jménům připojovalo uctivé -qua (Howqua, Mowqua, Wayqua, Teowqua), podle jména představitele pak cizinci nazývali i celou firmu.⁵⁷ Ačkoliv se původně jednalo o čistě obchodní sdružení, od roku 1754 vykonával kohong pro hoppa dohled nad cizinci. Hongským úředníkům patřily faktorie, oni zajišťovali služebnictvo a fungovali jako prostředníci mezi kantonskými úřady a cizinci. Pokud chtěli cizinci poslat zprávu hoppovi, museli ji poslat po kohongu. Pokud se obchodník špatně choval a porušoval pravidla, vinu za jeho chování nesl hongský obchodník a on se za problémy musel zodpovídat.⁵⁸

Obchodníci se nesměli v Kantonu zdržovat celoročně, léto trávili v Macau, teprve v období obchodní sezóny, která začínala v říjnu a končila někdy v březnu, se jejich lodě mohly vypravit do Kantonu.⁵⁹ Nejprve bylo potřeba po příplutí do města požádat o patronaci jednoho z hongských obchodníků, který sloužil jako tzv. security merchant. Převzal patronaci nad lodí, čímž stvrdil, že na lodi se nepašuje opium. Obchodník rovněž vybral pro loď nutné čínské zaměstnance: lodivoda, jehož úkolem bylo navádět loď po řece, kompradora, který zajišťoval a odpovídal za čínské sloužící, kteří se starali o faktorii a uskladnění nákladu, a překladatele, který měl na starosti úřední věci, tedy platby poplatků a získávání povolení od hoppo. Teprve když loď obdržela povolení k plavbě, mohla se vydat po Perlové řece k městu.⁶⁰ Na řece byly zapovězeny zbraně a nesměla na ni žádná válečná loď. Plavba obchodních lodí končila v Chuang-pchu (Whampoa), malé vesničce vzdálené 15 mil od Kantonu, kde se náklad přeložil z obchodních lodí na menší plavidla, která jej odvezla do skladišť v Kantonu. Nalodění nákladu se dělo stejnou cestou.⁶¹

Než loď mohla zvednout kotvy a odplout, bylo třeba zaplatit veškeré poplatky. Jedním z nich byl poplatek za přeměření lodi (*measurement duty*), která se vypočítávala ne podle

55 Chang, s. 4–5, CHEONG, Weng Eang., *The Hong Merchants of Canton: Chinese Merchants in Sino-Western Trade, 1684–1798*, Richmond: Curzon Press, 1997, s. 92–95.

56 Holt, s. 39.

57 Beeching, s. 34.

58 Holt, s. 38.

59 Beeching, s. 30.

60 Chang, s. 6.

61 Fay s. 34; Chang, s. 7.

tonáže lodi, ale z její délky od křížového stěžně k přednímu stěžni a z šířky lodi u můstku, podle provedených výpočtů pak byla zařazena do klasifikační skupiny – například loď o tonáži 300 tun platila asi 650 dolarů, loď o 1200 tunách přibližně 3000 dolarů.⁶² Dále se platila tzv. *cumsha*, jakýsi poplatek, který se původně platil různým úředníkům, ale nakonec bylo stanoveno, že *cumsha* se platí přímo hoppovi jako jakýsi „dárek“ pro císařství, do kterého byl započten i poplatek za vstup do přístavu, nebo rozdíl mezi čistotou stříbra. Její výše se měnila, v letech 1829/1830 činila asi 1950 taelů stříbra, později snížena na 1600 taelů (přibližně 2223 dolarů).⁶³

Mezi další platby patřil honorář pro lodivoda (60 dolarů), kompradora (400 dolarů) a překladatele (200 dolarů). Teprve po uhrazení všech plateb udělil hoppo lodi povolení k odplutí, tzv. *grand chop*. Toto povolení nesloužilo ani tak jako propustka z Kantonu, ale spíš jako důkaz, že loď zaplatila veškeré poplatky a pokud by ji snad na její plavbě potkala nehoda a ona musela zakotvit v některém z čínských přístavů, nesměli po ní tamní úředníci již žádné poplatky požadovat.⁶⁴

Cizinecký život v Kantonu byl svazován různými pravidly. První soubor ediktů byl vydán roku 1760, roku 1810 byl revidován, až nakonec byl pevně zakotven císařským ediktem roku 1819.⁶⁵ Ne všechna pravidla se ovšem striktně dodržovala. Podle nařízení se cizinci měli zdržovat jen na předměstí, kde žili ve faktoriích. Jedna faktorie se skládala z několika malých úzkých několikapatrových budov postavených za sebou, v nichž se nacházely kanceláře, skladiště, ale i obytné části pro obchodníky.⁶⁶ Faktorie byly majetkem hongských obchodníků, kteří je pronajímali cizincům. Celkem existovalo třináct faktorií, většinou byly označovány jmény národnosti, která v nich žila: Americká faktorie, Francouzská faktorie, některá nesla jména svých majitelů: Mingquova faktorie. Největší faktorií byla Nová anglická faktorie, kterou užívala Východoindická společnost.⁶⁷ Ta měla faktorii v pronájmu už od roku 1715, ale teprve od roku 1770 ji užívali úředníci Společnosti, předtím vše zařizoval k tomu určený lodní důstojník zvaný *supercargo*.⁶⁸ Od roku 1770 sídlila

62 Chang, s. 6–7.

63 Tamtéž, s. 7.

64 Tamtéž.

65 Holt, s. 34–35.

66 Fay, s. 22; Chang, s. 9.

67 Holt, s. 33–34.

68 Výraz pocházející se španělského *sobrecargo*. Jednalo se o lodního důstojníka, který měl dohled nad nákladem lodi. Z počátku mívala každá loď svého vlastního *supercarga*, ale později se toto ukázalo jako neekonomické, a *supercargo* tak své povinnosti vykonával z přístavu.

v obchodní sezóně ve faktorii rada supercargů, kteří měli dohled nad obchodem Společnosti, roku 1786 byla rada zrušena a její povinnosti převzal nově ustanovený výbor skládající se ze tří starších supercargů a řídící se pokyny londýnského Výboru ředitelů (Court of Directors).⁶⁹

Obchodníci se mohli procházet podél kantonských hradeb, do samotného města neměli přístup. Pouze pokud chtěli předat petici, kterou odmítl převzít hongský obchodník, mohli se dva z nich s peticí dostavit k bráně a předat ji mandarínovi.⁷⁰ Každý osmý, osmnáctý a dvacátý osmý den v měsíci měli cizinci povoleno opustit faktorie a v malých skupinkách přibližně o deseti osobách navštívit Květinovou zahradu a buddhistický chrám.⁷¹ Ačkoliv vstup do samotného města byl cizincům zapovězen, vztahy mezi hongskými obchodníky a cizinci byly často velmi přátelské, a tak byli obchodníci občas zváni i na návštěvu do města.⁷² Dlouhou chvíli si mohli krátit lovem vodního ptactva a vyjíždkami po řece, tyto činnosti byly sice zakázané, úředníci nad nimi ale zavírali oči. Dalším běžně porušovaným nařízením byl zákaz mít čínské sloužící, obchodníci byli na Číňanech závislí, protože krom udržování čistoty, nošení vody a vaření, byli čínští sluhové jediní, kteří zvládli opatřit potraviny. Naproti tomu jeden ze zákazů byl striktně dodržován, ačkoliv Evropanům se jevil nejvíce nesmyslný – zákaz přítomnosti žen.⁷³

2.6 Obchod s čajem

Postoj k cizincům v Číně se dá rozdělit na dva proudy – oficiální místa měla z obchodníků obavy a nedůvěřovala jim, protože se snažila styk cizinců s prostými Číňany omezit na minimum. Naproti tomu čínští obchodníci cizince vítali, protože z obchodu s nimi měli ohromné zisky.⁷⁴ V Evropě byl obrovský zájem o porcelán, čínské hedvábí, ale hlavně čaj. První zmínky o pití čaje v Evropě pochází ze 17. století, ale během 18. století jeho popularita prudce rostla,⁷⁵ roku 1761 dovezla Východoindická společnost do Velké Británie 2 626 000 liber čaje v hodnotě 831 000 liber šterlinků, roku 1800 to bylo už 23 300 000 liber čaje, jehož cena činila 3 665 000 liber šterlinků.⁷⁶

⁶⁹ Chang, s. 3.

⁷⁰ Tamtéž, s. 9.

⁷¹ Holt, s. 35.

⁷² Fay, s. 34.

⁷³ Chang, s. 9.

⁷⁴ Holt, s. 31.

⁷⁵ Tamtéž, s. 37.

⁷⁶ Chang, s. 3.

Čaj v této době se dal sehnat pouze v Číně,⁷⁷ pěstoval se na severu a východě země: černý čaj v provincii Fu-t'ien, zelený v Ťiang-si, Če-t'iangu a An-chueji. První sběr čajových lístků se prováděl na přelomu dubna a května,⁷⁸ druhý v květnu, třetí ke konci června, čtvrtý a pátý sběr ke konci srpna a na začátku podzimu. Zoxidované lístky byly zabaleny a poslány k dalšímu zpracování do Kantonu, kde byly usušeny a uskladněny ve skladištích. Květnový sběr dorazil do Kantonu v říjnu, poslední někdy v březnu,⁷⁹ proto také obchodní sezóna, po kterou bylo povoleno se v Kantonu zdržovat, trvala od října do března, pak museli obchodníci odplout a léto trávit v Macau.⁸⁰ Američané⁸¹ kupovali čaj zelený, Britové černý. Černý čaj prochází delší oxidací a má tak delší trvanlivost, někdy trvalo až tři roky, než se čaj z Kantonu dostal na stoly v britské domácnosti, a zelený čaj by tak dlouho nevydržel.⁸²

Za čaj bylo nutno platit v hotovosti, a protože suma, za níž byl čaj nakupován, dalece převyšovala zisky z prodeje britského zboží, bylo nutno rozdíl vyrovnávat dovážením stříbra do Číny (mezi roky 1710–1759 bylo do Číny dovezeno 26 833 614 liber šterlinků ve zlatě a stříbre, 9 248 306 liber šterlinků v mincích).⁸³

Ačkoliv veškerý britský monopol na obchod s Čínou byl v rukou Společnosti, mohli s Čínou obchodovat i soukromí obchodníci, museli ale mít licenci od Východoindické společnosti. Dováželo se hlavně olovo, měď a cín z Cornwallu.⁸⁴ O vlněné sukno, nejdůležitější britský vývozní artikl, nebyl v Číně prakticky žádný zájem a čínští obchodníci je kupovali pouze ze slušnosti, aby cizince neurazili.⁸⁵ Většímu zájmu se těšil obchod zajišťovaný obchodníky zvanými *country traders*⁸⁶, kteří dováželi hlavně zboží luxusní povahy jako byl ratan, pepř, betelové ořechy, perly,⁸⁷ slonovina, ptačí hnízda, surová bavlna z Bombaje, nebo opium.⁸⁸ Američané dováželi hlavně ženšen v Číně ceněný jako afrodisiakum

77 Japonsko bylo přísně izolované, v Indii se první pokusy pěstování čaje datují až po roce 1850, na Cejlonu (Sri Lance) se čaj začal pěstovat až roku 1867. Fay, s. 18.

78 Fay, s. 18.

79 Tamtéž, s. 19.

80 Chang, s. 6.

81 První americká loď *Empress of China* vyplula z New Yorku v únoru 1784 s nákladem kůží a ženšenu, vrátila se s nákladem čaje a hedvábí se ziskem 30 000 dolarů. Další američtí obchodníci tohoto příkladu následovali. Číňané nebyli schopni Brity a Američany odlišit, nakonec je rozeznávali podle vlajky. Američané byli „barbaři s květinovou vlajkou.“ Holt, s. 30–31.

82 Fay s. 18.

83 Beeching, s. 19.

84 Fay, s. 18; Chang, s. 3.

85 Beeching, s. 19.

86 Pojem označující soukromé obchodníky s licencí Východoindické společnosti, kteří se soustředili na obchod se zbožím z Indie a okolních ostrovů. Chang, s. 4.

87 Chang, s. 226.

88 Tamtéž, s. 4.

a kožešiny.⁸⁹ Britský obchodník pak se svým stříbrem šel do faktorie Východoindické společnosti, kde je vyměnil za směnkou splatnou v Londýně, zatímco Společnost stříbro využila k financování nákupu čaje. Soukromý obchod tak uhradil asi jednu desetinu ceny čaje, zbytek bylo nutno dovážet. Tuto nerovnováhu se podařilo zastavit a později zvrátit až ve třicátých letech a to díky obchodu s opiem.⁹⁰

⁸⁹ Beeching, s. 20.

⁹⁰ Chang, s. 5.

3. Kapitola druhá

3.1 Incident *Lady Huges*

Až do roku 1833, kdy byl zrušen monopol Východoindické společnosti na obchod s Čínou, platila tato společnost za jednu z nejmocnějších sil na Dálném východě. Měla vliv nejen na oblast obchodu, ale i diplomacie. V očích Číňanů byl nejvlivnějším mužem ředitel výboru Společnosti v Kantonu, kterého Číňané označovali uctivě jako taipana.⁹¹ V očích britských obchodníků byl ředitel jen soukromá osoba, neměl žádné pravomoci svěřené vládou, ale čínská strana ho považovala za vůdce, hlavního obchodníka a jednala nejraději s ním. Na čínské straně existovala přísná hierarchie i v obchodnickém cechu, vždy se jednalo s nejvýše postavenou osobou a toto Číňané předpokládali i na britské straně. Proto když se vyskytl problém, byl o nápravu žádán ředitel výboru.⁹²

V listopadu roku 1784 došlo k incidentu, který ukázal potřebu diplomatického zastoupení. Dělostřelec z lodi *Lady Huges*, která připlula s nákladem z Bombaje, vypálil při vjezdu do Chuang-pchu oslavnou salvu, která však zranila Číňany žijící na místních plovoucích lodích, a minimálně jednoho zabila.⁹³ Čínské úřady žádaly vydání viníka, to však kapitán lodi odmítl. Teprve když došlo k zastavení obchodu, začal se celou záležitostí zabývat výbor a nařídil, aby byl dělostřelec vydán soudu.⁹⁴ Soud však neproběhl a o pár týdnů později obdrželi Britové informaci, že viník byl uškrcen.⁹⁵ Tento verdikt obchodníky šokoval, neboť smrt Číňanů byla nešťastná náhoda a britské soudy by ji hodnotily jako neúmyslné zabití. V Číně ale byly zločiny před soudem trestány bez milosti,⁹⁶ a uplatňoval se princip viny a trestu.⁹⁷ Právě tento přístup vedl Brity k neochotě vydávat podezřelé čínské justici, a sporům mezi britskou a čínskou stranu o právo exterritoriality, které bývá považováno za jednu z příčin vypuknutí první opiové války.⁹⁸

91 V kantonské čínštině to znamená cosi jako „nejvyšší třída“ a čínští obchodníci tímto pojmem označovali šéfy zahraničních firem.

92 FAY, Petetr Ward: *The Opium War 1840–1842: Barbarians in the Celestial Empire in the Early Part of the Nineteenth Century and the War by Which They Forced Her Gates Ajar*, Chapel Hill: The University of the North Carolina Press, s. 61-62.

93 Zatímco Fay a Holt uvádí dva mrtvé Číňany, Chang zmiňuje jen jednoho mrtvého a jednoho raněného. Srv. Fay, s. 37, HOLT, Edgar: *The Opium Wars in China*, Chester Springs (Penns.): Dufour Editions, 1964, s. 40, CHANG, Hsin-pao: *Commissioner Lin and the Opium War* / Předmluva John K. Fairbank, New York: W.W. Norton & Company, Toronto: Geroge J. McLeod, 1970, s. 12.

94 Fay, s. 37.

95 Fay, s. 37, Holt, s. 40, Chang, s. 12.

96 Chang, s. 12.

97 Fay, s. 39.

98 Chang, s. 13.

3.2 Mise lorda Macartneyho

První misí, která se měla pokusit navázat diplomatické styky na rovnocenném principu, tedy ne jako podřízená země nesoucí tribut, byla výprava lorda Macartneyho. Lord Macartney⁹⁹ byl roku 1792 byl vybrán jako vyslanec do Číny, kde se měl setkat s císařem Čchien-lungem.¹⁰⁰ S sebou měl řadu nákladných darů v ceně 13 124 liber, které měly reprezentovat kvalitu britských výrobků a ohromit Číňany. V srpnu 1793 dorazil na lodi *Lion* do provincie Č'-li, kde byl nucen přestoupit na čínskou džunku, která jej měla odvézt po řece k Letnímu paláci v Džeholu, kde se mělo uskutečnit setkání s císařem. Dary byly poslány přímo do Zakázaného města, kde si je mohli prohlédnout mandaríni. Mezi dary se nacházely hodiny, hudební nástroje, keramika, ale třeba i horkovzdušný balón.¹⁰¹ Na Číňany však neudělaly žádný dojem, považovali je za zbytečnosti, a samotnou symboliku darů si vyložili jako tribut od podřízeného státu.¹⁰²

Jedním z možných konfliktů při setkání s císařem bylo dodržení dvorské etikety, konkrétně poklony kou-tou, při které bylo nutné třikrát pokleknout a při každém pokleknutí se třikrát dotknout čelem země. Jednalo se o tradiční čínskou poklonu vyjadřující úctu,¹⁰³ podřízený se takto klaněl nadřízenému, manželka pánovi domu, sám císař se tak klaněl bohům nebo svým předkům, na západě však byl tento úkon považován za ponižující a cizinci jej odmítali provádět. Diplomaté se navíc domnívali, že pokud by se takto lord Macartney uklonil čínskému císaři, mohli by si to Číňané vykládat jako uznání toho, že císař je nadřízený britskému králi. Lord Macartney tedy rozhodně odmítl kou-tou vykonat. Mandaríni nakonec souhlasili, aby lord pozdravil císaře úklonou obvyklou na evropských dvorech, do palácových záznamů ale uvedli, že obřad kou-tou byl vykonán.¹⁰⁴

14.září 1793 se lord Macartney, oblečen do ceremoniálního pláště Řádu lázně (Order of the Bath), a v doprovodu baroneta George Stauntona a jeho dvanáctiletého synka, který se cestou učil čínsky, setkal v paláci v Džeholu s čínským císařem Čchien-lungem. Setkání proběhlo ve stanu, v jakých žili divocí jezdcí za hranicemi Číny, čímž chtěl císař zdůraznit, že jedná s barbary, a neuvádět je do rozpaků.¹⁰⁵ Lord Macartney předal císaři dopis krále Jiřího III., a snažil se jednat s císařem o možnosti uvolnění pravidel obchodu a otevření dalších přístavů.

99 BEECHING, Jack: *The Chinese Opium Wars*, London: Hutchinson & Co, 1975, s. 16.

100 Pátý císař z dynastie Čching. Vládl v letech 1735–1796.

101 Beeching, s. 15.

102 Tamtéž, s. 17.

103 Holt, s. 15.

104 Tamtéž, s. 41.

105 Beeching, s. 16.

Měl dokonce v instrukcích uvedeno, že pokud to bude nutné, má slíbit i zákaz exportu opia. Na tuto otázku však nedošlo. Císař Čchien-lung byl sice dopisem krále potěšen, ale dal jasně najevo, že jeho země nemá na rozšíření obchodu žádný zájem.¹⁰⁶ Ve svém dopise králi Jiřímu uvedl, že „s přihlédnutím k faktu, že Váš vyslanec a jeho doprovod vykonali dlouhou cestu s dopisem a tributem, projevil jsem jim velkou přízeň a dovolil, aby byli uvedeni k mé osobě.“¹⁰⁷ Rozhodně odmítl rozšíření obchodu, neboť vše potřebné již Čína vlastní: čaj, rýži a hedvábí, a o drahé a nepotřebné věci by nebyl zájem. Odmítl otevřít další přístavy, nebo povolit, aby se britští obchodníci usazovali jinde než v Macau. Největším úspěchem mise tak bylo samotné přijetí císařem a vypuštění kou-tou, ve všech dalších směrech byla zcela neúspěšná.¹⁰⁸

3.3 Mise lorda Amhersta

Císař Čchien-lung, se kterým se lord Macartney setkal, je považován za posledního velkého císaře.¹⁰⁹ Pár let po udělení audience odstoupil a na trůn usedl jeho syn, císař Ťia-čching.¹¹⁰ Za jeho vlády upadal vliv dynastie a prohlubovaly se problémy: korupce, boj o moc na císařském dvoře, nárůst pirátství v pobřežních vodách,¹¹¹ a povstání proti vládě jako bylo kupříkladu povstání Společnosti Bílého lotosu.¹¹²

Za vlády Ťia-čchinga se u čínského dvora ohlásil další britský velvyslanec – lord Amherst. Hlavním cílem jeho mise bylo vyjednat reorganizaci kohongského systému, a to i za cenu narušení některých obchodních zájmů. V doprovodu lorda Amhersta byl i ředitel výboru, zkušený obchodník a schopný sinolog Staunton, který se jako dvanáctiletý chlapec setkal s císařem Čchien-lungem. Ten lordu Amherstovi doporučil, aby v žádném případě neprováděl pozdrav kou-tou, neboť by to degradovalo celou misi na úroveň návštěvy poplatného státu.¹¹³

Lord Amherst měl pouze třikrát kleknout na koleno a uklonit se.¹¹⁴

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 17.

¹⁰⁷ Anglická verze dopisu císaře Čchien-lunga králi Jiřími III. převzata z SCHURMANN, Franz: *Imperial China: The Decline of the Last Dynasty and the Origins of Modern China, the 18th and 19th Centuries* (The China reader). New York: Vinatge Books, 1967 s. 105–113.

¹⁰⁸ Beeching, s. 17.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 18.

¹¹⁰ Vládl 1796-1820.

¹¹¹ Beeching, s. 22.

¹¹² Náboženská sekta, která využívala hladomorů na venkově a připisovala je nepřítzni bohů způsobené vládou dynastie Čching. Povstání probíhalo v letech 1796-1804. v FAIRBANK, John K.: *Dějiny Číny*. Přel. M. Hála, J. Hollanová, O. Lomová, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998 s. 220-221.

¹¹³ Beeching, s. 22.

¹¹⁴ Holt, s. 41.

Stejně jako většina slabých panovníků i císař Ťia-čching si dokazoval svou moc trváním na přesném provedení ceremoniálních úkonů, jeho úředníci navíc pevně věřili, že lord Macartney kdysi kou-tou vykonal, bylo tedy nutné donutit k tomu i lorda Amhersta.¹¹⁵ Ihned po vylodění byl lord Amherst oddělen od většiny svého doprovodu, a jen ve společnosti sira Stauntona byl urychleně dopraven do Letního paláce, kde měl být za úsvitu předveden před císaře. Zde měl být strčen a upadnout, a jeho póza měla být vykládána jako pokus barbara o složení řádného holdu.¹¹⁶ Lord však odmítl jít před císaře vyčerpaný a nevhodně upravený, což dvůr i císaře rozlítlo, a lord Amherst byl propuštěn od dvora bez možnosti dalšího přijetí. Jeho mise nejen, že nesplnila svůj účel, ale kvůli odmítnutí pozdravu kou-tou se lord Amherst k císaři vůbec nedostal.¹¹⁷

3.4 Situace v Kantonu ve 20. a 30. letech a zrušení monopolu Východoindické společnosti

Po neúspěchu lorda Amhersta se na dvě další desetiletí od snahy navázat diplomatické styky upustilo.¹¹⁸ Východoindická společnost byla zcela spokojená se situací, kdy obchod s kohongem přinášel zisky, a nehodlala na tom nic měnit. Muži Východoindické i obchodníci kohongu si výborně rozuměli, obchod probíhal vždy spolehlivě. Na počátku 19. století došlo i ke zlepšení jazykové situace. Zatímco čínští učenci včetně lingvistů ovládali pouze pidžin, směs portugalštiny a angličtiny, mezi cizinci se objevili první sinologové, a to i přesto, že čínské zákony zakazovaly učit cizince čínsky pod trestem smrti. Pro Východoindickou společnost překládal od roku 1809 Robert Morrison, první protestantský misionář na Dálném východě, který do čínštiny přeložil Nový zákon. Dalšími překladateli byl jeho syn John Morrison, Robert Thom, od roku 1824 působil v Číně další protestantský misionář Karl Gutzlaff. Rovněž ředitelé výboru, Staunton a později Davis, uměli dobře čínsky. Ze strany Společnosti tak málokdy docházelo ke konfliktům.¹¹⁹

Problémem se ukázali být soukromí obchodníci. Ti byli na jednu stranu nesmírně potřební, jejich zisky platily část zakoupeného čaje, na druhou stranu se řada z nich podílela na ilegálním obchodu s opiem. Případné zastavení obchodu by jejich transakce nijak nenarušilo, utrpěli by hlavně obchodníci s čajem, nejvíce společnost. Soukromí obchodníci

¹¹⁵ Beeching, s. 22.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 23.

¹¹⁷ Holt, s. 42.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Chang, s. 11.

brzy zjistili, jak obcházet některá čínská nařízení, kupříkladu placení cel: na ostrůvku Lin-t'ín se náklad překládal z menších lodí na velké, aby se ušetřilo na poplatku z přeměření lodi, a pokud část nákladu tvořila rýže, bylo sníženo clo *cumsha*.¹²⁰

Ve 20. letech se v Kantonu objevily zprostředkovatelské firmy, které převážely zboží (většinou opium) pro obchodníky z Kalkaty.¹²¹ Žádný britský soukromý obchodník neměl ve faktoriích co dělat, obchodníci ale formálně nevystupovali jako Britové, nýbrž jako zástupci jiných států (například obchodník Matheson byl dánským konzulem). Společnost byla nucena toto přehlížet, protože obchodníky, hlavně jejich finance, potřebovala. Jak rostly zisky z prodeje opia, přelévala se moc z rukou Společnosti do rukou majitelů soukromých firem. Na konci 20. let vozily tyto firmy do Číny čtyřnásobek toho co Společnost, a zisk z prodeje opia by zaplatil čaj v hodnotě 9 milionů dolarů.¹²²

Jednou z takových firem byla i společnost Jardine, Matheson & Company. William Jardine (1784–1843) byl Skot, který do Číny připlul roku 1802 jako asistent lodního chirurga na jedné z lodí Společnosti. Chirurg měl právo na část lodního prostoru, který mohl zaplnit svým zbožím nebo ho pronajmout.¹²³ Roku 1817 měl Jardine dost financí, aby mohl opustit Společnost a začít podnikat sám. Roku 1825 se stal partnerem v jedné z největších přepravních společností v Číně: Magniac & Company.¹²⁴ Roku 1828 do firmy přistoupil James Matheson (1796–1878), další rodák ze Skotska, který původně pracoval pro firmu svého strýce v Kalkatě, později se stal partnerem ve španělské firmě, která unikala pozornosti Společnosti, protože obchodovala pod dánskou vlajkou.¹²⁵ Po odchodu posledního Magniaca se firma 1. července 1832 přejmenovala na Jardine, Matheson & Company. Byla jednou z největších firem, konkurovat jí mohla jen britská Dent & Co., a americká Russell & Co.¹²⁶ Původně se soustředila na pobřežní obchod mezi Indií a Čínou, kdy na žádost obchodníka koupila a dovezla zboží do Číny, a zde je prodala. Časem ale začala pronikat i do legálního obchodu s Londýnem.¹²⁷ V růstu jí byl na překážku právě monopol Východoindické společnosti, který navíc svazoval pouze britské obchodníky – Američanům v dovozu čínského

120 Fay, s. 56.

121 Chang, s. 13.

122 Fay, s. 55.

123 Beeching, s. 41.

124 Fay, s. 44.

125 Beeching, s. 41.

126 Fay, s. 45.

127 Chang, s. 14.

zboží do Velké Británie nikdo nebránil.¹²⁸

Kromě opozice v Číně, ztrácela Společnost vliv i v Londýně. Rozvoj průmyslu nutil britské obchodníky hledat pro zboží nové trhy – jedním z nich se zdála právě Čína. Monopol Východoindické se stal brzdou pokroku.¹²⁹ Roku 1827 Manchesterská obchodní komora vytvořila radu, jejímž úkolem bylo zkoumat stav britského obchodu na východě. Rada došla k názoru, že v Číně je řada možností k podnikání a v dubnu 1827 byl svolán mítink, na kterém Manchesterská obchodní komora navrhla zrušení monopolu Východoindické společnosti.¹³⁰

Z Manchesteru a dalších měst začaly do kanceláře ministra zahraničí proudit deputace a petice se žádostí o uvolnění obchodu. Rovněž v Kantonu roku 1830 místní sdružení obchodníků zformulovalo petici popisující život v Číně jako ponižující a požadující zlepšení situace obchodníků. Petici navrhl Jardine a podepsal ji každý britský obchodník, až na partnery z firmy Dent & Co.¹³¹

Parlament ustanovil komisi, která měla prozkoumat situaci. Ta předložila návrh na regulaci obchodu v Indii a Číně, který byl 28. srpna 1833 schválen parlamentem. Podle tohoto zákona byl monopol Východoindické společnosti zrušen a od 1. dubna 1834 byl obchod s Čínou otevřen všem.¹³²

Zrušení monopolu nadchlo Brity, ale na čínské straně vyvolalo znepokojení. Na koho se nyní budou mandaríni obracet, dojde-li k problémům s cizinci? A k problémům docházelo, protože Britů bylo v Číně nejvíce, většina konfliktů byla s nimi. Když v dubnu 1833 způsobil obchodník Innes požár, obrátil se Howqua na výbor, aby jej napomenul.¹³³ Na podzim 1833 ztroskotal Jardinův *Samarang* u ostrova Keiou. Posádka další Jardinovy lodi *Hercules* se pokusila zachránit část nákladu, ale zjistila, že loď již byla vybrakována místními vesničany. Posádka se rozhodla vzít si majetek zpátky, došlo ke konfliktu s místními a byl zajat jeden z námořníků. Kapitán *Hercula* Parry se s posilami vypravil k vesnici, v následné rvačce byl zabit jeden Číňan a zraněn kormidelník. Když se Parry se svými lidmi stahoval do bezpečí, zajal jednoho z Číňanů jako rukojmí. Druhý den na vesnici zaútočilo na dvě stě námořníků rozlícených čínským chováním, ale vesnice se jim ubránila. Konflikt museli zklidnit obchodníci kohongu a výbor, který nakonec dohodl propuštění rukojmích a zklidnění celé

128 Fay, s. 57.

129 Chang, s. 14.

130 Holt, str. 43.

131 Tamtéž, s. 42-43.

132 Fay, s. 67, Holt, s. 44.

133 Fay, s. 63.

záležitosti.¹³⁴ Kvůli podobným problémům požádal guvernér-generál Lu K'un hongské obchodníky, aby u výboru požádali o vyslání nového taipana.¹³⁵ Číňané si představovali obchodníka, nejlépe nějakého muže z Východoindické, to však nevyhovovalo Britům – nerušili monopol Společnosti proto, aby pak svěřili vlivnou pozici někomu z jejích lidí.¹³⁶

10. prosince 1833 parlament rozhodl, že do Kantonu vyšle obchodního komisaře : vrchního superintendanta obchodu. Do této funkce byl jmenován lord Napier.¹³⁷

3.5 Neúspěch lorda Napiera

William John, devátý lord Napier obdržel po Vánocích roku 1833 od ministra zahraničí Palmerstona instrukce a 7. února 1834 se se ženou a dvěma dcerami nalodil na fregatu *Andromache* a vydal se na dlouhou plavbu do Číny.¹³⁸

Napierova mise byla k neúspěchu odsouzena už od začátku. Instrukce, které dostal od ministra zahraničí, si vzájemně odporovaly. Po příjezdu do Macaa se měl usídlit ve faktorii a ohlásit se místokráli. Měl komunikovat přímo s čínskými úřady, nikoliv přes kohong,¹³⁹ zároveň ale měl poslouchat rady mužů Společnosti a dodržovat čínské zvyklosti.¹⁴⁰ Ačkoliv měl titul superintendanta obchodu, neměl nad obchodníky žádnou pravomoc a zasahovat do obchodu s opiem mu Palmerston přísně zakázal. Nevýhodou lorda Napiera byl i jeho vzhled – vysoký muž s narezlými vlasy a velkým nosem přesně splňoval čínskou představu „rudého barbara“.¹⁴¹

15.července 1838, po 158 dnech cesty, dorazila *Andromache* do Macaa. Druhý den se konala schůze, na které lord Napier přečetl své pokyny a jmenoval svůj štáb. On sám byl první superintendant, druhým superintendatem byl jmenován John Francis Davis, poslední ředitel výboru a schopný sinolog, třetím superintendantem byl úředník Společnosti George Best Robinson. Vrchním překladatelem zůstal Robert Morrison. Mladý muž Johnston, který připlul s Napierem, byl jeho osobním sekretářem, funkce sekretář-pokladníka připadla Astellovi, a správu lodí měl na starosti námořní kapitán Charles Elliot. Druhý den se Napier v doprovodu

134 Tamtéž, s. 64.

135 Chang, s. 51.

136 Fay, s. 67.

137 Chang, s. 51.

138 Beeching, s. 55.

139 Tamtéž, s. 45.

140 Fay, s. 68.

141 Beeching, s. 45.

Astella, Johnstona, Roberta Morrisona a jeho syna Johna vypravil do faktorií.¹⁴²

Když se guvernér-generál Lu K'un dověděl, že do Macaa připlul britský vyslanec, vydal edikt, kterým zakazoval, aby se „barbarské očko“ vypravilo do Kantonu bez potřebné propustky a ihned s tímto dopisem poslal do Macaa hongské obchodníky. Guvernér-generálův příkaz však lorda Napiera minul, v době, kdy hongští obchodníci dorazili do Macaa, on sám už byl téměř v kantonských faktoriích.¹⁴³

25.července se lord Napier usadil ve faktorii. Jeho prvotní snahou bylo navázat kontakt s guvernér-generálem. Sestavil dopis, který Morrison přeložil do čínštiny, a Astell v doprovodu mladého Morrisona a několika obchodníků ho odešli předat k městské bráně. Dopis nebyl označený znakem *pin*. Přítomní mandaríni proto dopis odmítli převzít. Po delší době se objevil mandarín vyššího stupně, ani on ale nesprávně označený dopis nepřevzal. Hongští obchodníci se naopak nabízeli, že dopis převezmou, ale s tím nesouhlasil Astell. Po několika hodinách to výprava vzdala a vrátila se do faktorie.¹⁴⁴ Zatímco se Astell pokoušel předat dopis u brány, objevili se ve faktorii obchodníci Howqua a Mowqua, kteří se snažili předat Napierovi edikt, který jej nezastihl v Macau. Ten ho ale odmítl přijmout, dokud nebude mít jistotu, že místokrál obdržel jeho dopis.¹⁴⁵

Tímto krokem lord Napier nešťastně porušil hned několik čínských vyhlášek. V Kantonu bylo povoleno pobývat jen obchodníkům a to pouze v době obchodní sezóny. Lord Napier nebyl obchodník a do Kantonu přijel v době, kdy žádný obchod neprobíhal. Navíc neměl potřebnou propustku. I předání dopisu se řídilo jasnými pravidly – dopis nesměl žádný Číňan přeložit do čínštiny, měl být anglicky, pouze pokud pisatel znal znaky, mohl poslat dopis v čínštině. Musel být označený charakterem *pin* a být poslán skrz prostředníka z kohongu, jen ve výjimečných případech se mohl předat u městské brány, směli u toho však být jen dva cizinci. Lord Napier nepoužil hongské obchodníky, dopis neopatřil správným značením a k bráně poslal více lidí než dva. Takovéto chování rozčililo místokrále, který začal tlačit na kohong, aby lorda Napiera odkázal do správných mezí.¹⁴⁶

Po této události se situace mezi lordem Napierem a guvernér-generálem změnila v jakousi dopisovou válku. Lu K'un poslal lordu Napierovi edikt, ve kterém omlouval jeho chyby jakožto nováčka, ale připomněl mu, že přijel kvůli obchodu a ten má na starosti

142 Fay, s. 68, Holt, s. 50.

143 Beeching, s. 46.

144 Tamtéž, s. 47.

145 Fay, s. 70.

146 Chang, s. 53.

kohong, nemá tedy žádné právo žádat navázání jiných než obchodních kontaktů,¹⁴⁷ a musí okamžitě opustit Kanton, pokud tak neučiní, bude to potupa a budou muset být potrestáni obchodníci hongu, kteří mu nepředali dopis. Lord Napier však rozhodně odmítl edikt převzít a komunikovat skrz kohong.¹⁴⁸

Kdyby lord Napier ustoupil, mohla se situace vyvíjet jinak, on však trval na svém rozhodnutí. Nedbal na rady, které mu dávali obchodníci Východoindické společnosti, poprával sluchu spíše soukromým obchodníkům v čele s Jardinem, kteří chtěli otevření Číny západnímu obchodu, a to i za cenu konfliktů.¹⁴⁹ Ke všemu 1. srpna zemřel Robert Morrison, a jeho syn se vydal s otcovým tělem do Macaa, lord Napier tak byl připraven o možnost komunikace, protože žádný jiný překladatel nebyl v Kantonu.¹⁵⁰ Na Jardinovu radu napsal dopis ministrovi zahraničí Palmerstonovi, ve kterém si stěžoval na chování čínské strany a doporučoval vyslání několika námořních lodí, které by situaci vyřešily. V době, kdy dopis dorazil do Británie, byl ale u moci jiný kabinet než ten, který ho poslal do Číny, a ministr zahraničí lord Wellington byl proti násilnému řešení, které navíc přičítal ziskuchtivosti obchodníků.¹⁵¹

16.srpna vydal guvernér-generál rozkaz k částečnému zastavení obchodu a začal připravovat řeku pro případ blokády. Lu K'un byl schopný úředník, měl ale i řadu vojenských zkušeností, za potlačení povstání v Chu-nanu si roku 1832 vysloužil dvouoké paví pero.¹⁵² Do zálivu poslal válečné džunky, přes říční kanály byly nataženy řetězy a říční pevnosti měly pohotovost.¹⁵³ Zatím se pokoušel dále jednat, 23. srpna se do faktorii dostavili dva mandaríni, lord Napier je ale osočil z pozdního příchodu, odmítl jim ústně vysvětlit své pověření, neboť bylo v dopise, který místokrál odmítal přijmout¹⁵⁴ a vyhrožoval jim válkou. Když se vrátil Morrison, lord Napier mu nařídil, aby přeložil jeho vysvětlení událostí do čínštiny, tuto zprávu pak veřejně vylepil, aby si ji mohli přečíst všichni Číňané. Tímto krokem proti sobě zcela poštvál čínskou stranu, protože takovéto chování zcela odporovalo čínským

147 COLLIS, Maurice: *Foreign Mus: being an account of the Opium Imbrolio at Canton in the 1830' and the Anglo-Chinese War that followed*, London: Faber and Faber, 1946 s. 56.

148 Chang, s. 53.

149 Holt, s. 54.

150 Fay, s. 71.

151 Beeching, s. 48-49.

152 Paví pero udělené čínským císařem mělo stejný význam jako evropské řády. Existovalo několik stupňů podle ok na peru – jedno oko bylo nejnižší stupeň, tři oka nejvyšší. Mandarín si jej připevňoval ke klobouku.

153 Chang, str. 58-59.

154 Fay, str. 72.

zvyklostem.¹⁵⁵

27.srpna si k sobě guvernér-generál Lu K'un povolal hongské obchodníky. Poslal Napierovi nový dopis, ve kterém jej obvinil, že štuje poddané proti právoplatným autoritám¹⁵⁶ a oznámil obchodníkům, že lord Napier musí okamžitě opustit Kanton. Tím, že se lord Napier vypravil do Kantonu, vystavil se nebezpečí, že se stane rukojmím. To Číňané ovládali řeku. 3. září večer byl na zeď faktorie pověšen nový výnos – obchod byl zcela zastaven a čínským sloužícím bylo nařízeno, aby opustili faktorie. Když lord Napier edikt viděl, strhl jej a poslal do Macaa zprávu, aby se fregaty, k *Andromache* přibyla *Imogene*, vydaly po řece ke Kantonu.¹⁵⁷

7. září se obě fregaty a kutr Louisa vydaly proti proudu řeky. Cestou je ostřelovaly pevnosti, jejich vybavení ale bylo zastaralé, a když fregaty zahájily palbu, netrvalo ani hodinu a pevnosti byly nucené se vzdát.¹⁵⁸ 11. září dosáhly lodě Chuang-pchu, zde se ale jejich postup zastavil. Guvernér-generál nechal zablokovat kanál z Chuang-pchu k přístavištím v Kantonu pomocí řetězů a potopených lodí naplněných kameny,¹⁵⁹ v Chuang-pchu byly k útoku připraveny zápalné lodě, před kterými se v kotvišti nebylo možné skrýt.¹⁶⁰

Lord Napier čekal ve faktoriích na příjezd lodí. V tuto dobu byl již nemocen malárií.¹⁶¹ Mezi obchodníky se proti němu začala zvedat opozice, podněcovaná rivaly firmy Jardine-Matheson: Dentem, Whitemanem a Brightmanem, kteří poslali petici hoppovi, ve které žádali o znovuotevření obchodu a vyjadřovali nesouhlas s politikou lorda Napiera.¹⁶² Lord Napier, který neměl, až na Jardina, žádné zastání, a kterému se rapidně zhoršovalo zdraví, svolil k odchodu. Nebylo mu však umožněno odplout ihned na některé z válečných lodí kotvících v Chuang-pchu. Teprve 21. září bylo lordu Napierovi povoleno nalodit se na čínskou loď s čínskou eskortou. Strastiplná plavba trvala pět dní, nemocný lord byl vyrušován ze spánku duněním čínských gongů a odpalováním rachejtlí. Do Macaa dorazil 26. září, kde vyčerpaný 11. října zemřel.¹⁶³

Po smrti lorda Napiera se úřadu superintendanta ujal Davis, který se snažil celou

155 Chang, s. 54-55.

156 Beeching, s. 50.

157 Chang, s. 55.

158 Beeching, s. 52.

159 Chang, s. 58.

160 Beeching, s. 53.

161 Tamtéž, s. 56-57.

162 Chang, s. 61.

163 Beeching, s. 53-54, Chang, s. 61

situaci uklidnit. Když se Matheson vypravil s lady Napierovou zpět do Británie, vezl sebou petici podepsanou šedesáti čtyřmi obchodníky, kteří žádali vojenský zásah, lord Wellington ale odmítl o něčem takovém uvažovat.¹⁶⁴ Postupem času se situace vrátila do normálních kolejí, paradoxně větší dopad měla Napierova výprava na čínské straně. Když se císař dověděl, že dvě válečné lodě násilím vepluly na řeku a pevnosti jim v tom nedovedly zabránit, obvinil úředníky z neschopnosti, guvernér-generála Lu K'una zbavil pozice i všech titulů, na jeho místo dosadil Teng Ť'ing-čchena, kterému nařídil reorganizovat obranu řeky a hlavně se pokusit se vyřešit problémy s pašováním opia.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Holt, s. 58.

¹⁶⁵ Chang, s. 62.

4. Kapitola třetí

4.1 Východoindická společnost v Indii

Opium jako lék se užívalo už ve starověku.¹⁶⁶ Získává se z nezralých makovic máku setého (*Papaver somniferum*). Ten se do jihozápadní Číny dostal díky Arabům v době vlády dynastie Tchang (618–906), v 8. století byl považován za rostlinu obvyklou v některých oblastech Číny a popsán jako rostlina s léčivými účinky. V následujících stoletích se opium užívalo výhradně jako lék, polykalo se, nebo se přidávalo do nápojů proti bolesti, odtud známo jako „makové mléko“.¹⁶⁷

V 17. a 18. století se mák pěstoval především v Indii, v oblasti Bengálska. Tato oblast původně spadala pod Mughalskou říši (1526–1858), jak však říše slábla, začaly evropské mocnosti soupeřit o územní zisky v této oblasti. Nejprve se na subkontinentu usadili Portugalci, později se prosadili Nizozemci. Právě ti jako první začali opium vyvážet do Indonésie, kde ho využívali jak ke směnnému obchodu s pepřem, tak i jako prostředek, jak snadno zlomit odpor obyvatelstva.¹⁶⁸

Postupem času proniká do Indie i Východoindická společnost, která využila zájmu o luxusní zboží z Indie (káva, pepř, cukr, ale i hedvábné a bavlněné tkaniny) a postupně založila své faktorie roku 1612 v Súrátu, 1639 v Madrásu, roku 1668 získala od krále Karla II. do pronájmu strategicky významný přístav Bombaj.¹⁶⁹ Roku 1690 byla založena faktorie v Kalkatě a po několika letech získala Společnost právo vybírat daně v blízkých vesnicích. Pomocí vojenských výbojů a diplomacie rozšiřovala své území.¹⁷⁰

23. června 1757 se střetly jednotky Východoindické s bengálskými vojsky navába Sirádže-ud-Dauly u Palásí. Dobře vycvičené britské jednotky porazily větší bengálská vojska a na bengálský trůn dosadila Společnost svou loutku – Míra Džafara. Jeho moc byla zcela závislá na armádě a podpoře Společnosti, proto byl nucen udílet jí různá privilegia (předání daňové správy, monopoly). Když se Mír Džafar pokusil postavit proti Společnosti, byl dočasně nahrazen svým synovcem, ale poté byl znovu dosazen na trůn. Tentokrát musel

166 LEE, Peter: *Opiová kultura. I-ťing, Tao a čínská medicína v umění užívání opia*. Přel. V Glogarová, Praha: Fontána 2009, str. 12.

167 CHANG, Hsin-pao: *Commissioner Lin and the Opium War* / Předmluva John K. Fairbank, New York: W.W. Norton & Company, Toronto: George J. McLeod, 1970, s. 16.

168 BEECHING, Jack: *The Chinese Opium Wars*, London: Hutchinson & Co, 1975., s. 23-24.

169 Od roku 1534 náležela Bombaj Portugalcům, anglický král Karel II. ji získal jako věno své manželky Kateřiny z Braganzy. v STRNAD, Jaroslav: *Dějiny Indie*, Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 616.

170 Strnad, s. 622-625.

Společnosti předat daňovou správu nad Bengálskem, která tak fakticky držela veškerou moc. 12. srpna 1765, Šáh Álam II. Její správu nad Bengálskem potvrdil, a Společnost se tak formálně stala správkyní oblasti, v níž leželo netušené bohatství a klíč k ovládnutí čínského obchodu.¹⁷¹

Každý rok vyslala Společnost svoje agenty, aby s rolníky dohodli, kolik plochy bude oseto mákem. V lednu, když mák odkvetl, ale než dozrály makovice, chodili po polích sběrači opia. Každou makovici nařízli, hustá bílá šťáva přes noc zhnědla a druhý den se seškrábala.¹⁷² Surové opium se pak dopravilo do továren. V oblasti spravované Východoindickou společností byly dvě továrny na zpracování opia, podle toho, ve které továrně se opium zpracovalo, se pak rozlišovalo opium patna a opium benáres.¹⁷³

V továrnách se surové opium uložilo do kádí, propláchlo vodou a zbavilo nečistot. Poté se nechalo proschnout na slunci. Vysušené opium se pak odneslo zpět k zabalení – ukládalo se do tvrdého obalu vytvořeného ze směsi makových lístků a podřadnějšího opia. Výsledný produkt vypadal jako kulička, která vážila asi tři libry. Kuličky se nechaly vyschnout a v listopadu se uložily do beden a odvezly na aukci, kde se prodaly asi za čtyřnásobek výrobní ceny. Každá bedýnka obsahovala 40 kuliček, tedy asi 120 liber opia.¹⁷⁴

4.2 Čínský postoj k opiu

Dlouhá léta, kdy se opium užívalo jen jako lék, kryla jeho spotřebu domácí produkce. Dovážet ho začali Portugalci roku 1678, kdy na něj jako na lék byla uvalena daň.¹⁷⁵ Postupně však do země pronikal i zvyk opium kouřit, který se šířil po souši směrem přes Barmu a Tibet do západních provincií¹⁷⁶, ale častěji přes Tchaj-wan a ostrovy do pobřežních provincií Fu-tien a Kuang-tung.¹⁷⁷ První edikt, který zakazoval opium kouřit, byl vydán roku 1729, tehdy se ještě nevědělo o škodlivosti jeho užívání, císař to zakázal ze stejného důvodu jako kouření tabáku – jako cizí zvyk.¹⁷⁸

171 Tamtéž, s. 572-574.

172 FAY, Petetr Ward: *The Opium War 1840-1842: Barbarians in the Celestial Empire in the Early Part of the Nineteenth Century and the War by Which They Forced Her Gates Ajar*, Chapel Hill: The University of the North Carolina Press, 1975, s. 4.

173 Tamtéž, s. 13.

174 Beeching, s. 26.

175 Chang, s. 17.

176 Beeching, s. 24.

177 Chang, s. 17.

178 Fay, s. 42.

Východoindická společnost dovezla první opium roku 1773 a na počátku 80. let si jižně od Macaa zřídila skladiště.¹⁷⁹ Zájem o opium však nebyl velký, o čemž svědčil pokus Warrena Hastingsse¹⁸⁰, který roku 1782 vyslal do Macaa loď s 1601 bednami opia na palubě. Dovážení opia zatím nebylo zakázáno, jen jeho kouření, ale monopol na dovoz drželi Portugalci, proto se nenašlo mnoho Číňanů, kteří by byli ochotni opium koupit, pokud ano, tak ne za požadovanou cenu. Kapitán lodi nakonec prodal pár beden, zbytek poslal do Malakky.¹⁸¹

Postupem času se však kouření opia šířilo a začaly být patrné jeho škodlivé účinky, o čemž svědčí vydání řady protiopiových ediktů,¹⁸² i pokyn lordu Macartneymu, aby případně slíbil zákaz jeho dovážení.¹⁸³ Po vydání ediktů roku 1796 a 1799, které zakazovaly opium dovážet, se Východoindická z obchodu stáhla, aby neriskovala potíže, které by narušily obchod s čajem. Dovoz opia se tak stal výsostným územím soukromých obchodníků. Společnost si sice podržela monopol na prodej opia na aukcích, a zároveň prodávala koncese obchodníkům, kteří měli zakázáno převážet jiné opium než to od Společnosti, po právní stránce však byla zcela čistá. Ona opium prodala v zemi, kde bylo legální, co se s ním stalo poté, a jestli bylo dovezeno do Číny jako kontraband, to už nemohla ovlivnit.¹⁸⁴

4.3 Obchod s opiem

V prvních dvaceti letech 19. století nepřekročilo dovezené opium množství 5000 beden ročně.¹⁸⁵ V této době se jednalo o luxusní zboží, které Společnost prodávala za vysokou cenu (roku 1801 stála bedna bengálského opia kolem 560 dolarů¹⁸⁶, roku 1816 kolem 1 200 dolarů¹⁸⁷) a dovolit si je tak mohly jen určité skupiny obyvatelstva: (úředníci, vojáci, bohatí obchodníci, šlechta). Obchod se nejprve odehrával spíše v Macau, od roku 1809 se ale pomalu vrací zpět na Perlovou řeku, protože došlo k určitému zmírnění dohledu, ne proto, že by byl snížen odpor proti opiu a jeho pašování (protiopiové edikty vycházely prakticky každý rok), ale protože si mandaríni uvědomili, že je výhodnější z obchodu něco mít a tak se nechávali

179 Chang, s. 18.

180 V letech 1774-1785 vykonával úřad guvernér-generála v Bengálsku.

181 Beeching, s. 25.

182 Fay, s. 44.

183 Beeching, s. 16.

184 Beeching, s. 25-26.

185 Tamtéž, s. 31.

186 Chang, s. 17.

187 Tamtéž, s. 223.

uplácet.¹⁸⁸

Roku 1813 císař zjistil, že na opiu jsou závislí i někteří z eunuchů v paláci. Zpřísnil tresty pro uživatele opia – úředník přišel o místo a dostal sto ran, eunuch byl poslán do otroctví do centrální Číny. Dále posílil pravomoci džunek hlídkujících u pobřeží a úředníků prohledávajících lodě.¹⁸⁹ Roku 1815 nařídil prohledání lodí v Macau.¹⁹⁰ Prohledávání lodí a problémy s prodejem vyhnaly ceny bengálského opia až ke 2000 dolarů. Patnu a benáres se za tyto ceny nevyplatilo kupovat, řešením se ale ukázalo být opium malwa. To se pěstovalo v oblastech nespádajících pod Východoindickou společnost a bylo levnější. Jediným problémem byla Východoindická společnost – z malwy neměla žádné zisky a tak se všemožně snažila bránit obchodu s ní. Skupovala zásoby malwského opia, blokovala jeho prodej a lodní dopravu do Číny.¹⁹¹ Malwa si však cestu našla a Společnost tak měla jen jednu možnost, jak si zachovat zisky na stejné úrovni – snížit ceny, ale zvýšit prodej. Po roce 1820 tak začíná nová fáze obchodu s opiem – větší množství opia si za menší ceny mohlo pořídit daleko více lidí a opiová závislost se tak přesunula i mezi nižší vrstvy, které začala decimovat.¹⁹²

Po nástupu nového císaře Tao-kuanga¹⁹³ nastala obchodní krize. Císař se rozhodl obchod zcela potlačit. V Macau bylo zatčeno šestnáct známých čínských pašeráků. Jeden z nich vyzradil úplatkářství mandarínů a císař začal tlačit na vyřešení situace.¹⁹⁴ Guvernér-generál si předvolal obchodníky kohongu, obvinil je z neplnění povinností a pohrozil jim snížením ranku, pokud se opium bude dále pašovat na lodích pod jejich patronací. Dále zakázal jakýkoliv kontakt se čtveřicí lodí, o nichž se vědělo, že na palubě mají náklad opia. Jedna z lodí patřila americké firmě, tři další Mathesonovi, který se obrátil o radu na výbor. Ten mu však odmítl pomoci, jelikož formálně Matheson vystupoval jako dánský konzul. Obchod byl zastaven do doby, než lodě opustí řeku.¹⁹⁵ Matheson i další obchodníci s opiem nakonec své lodě stáhli a přesunuli je k ostrůvku Lin-t'in, který se tak pro příští léta stal střediskem obchodu s opiem.¹⁹⁶

188 Fay, s. 46.

189 Chang, s. 20.

190 Beeching, s. 36.

191 Chang, s. 20.

192 Tamtéž, s. 21.

193 Císařem od 3. října 1820 až do 25. února 1850.

194 Chang, s. 20.

195 Beeching, s. 36.

196 Fay, s. 48.

U ostrova kotvily obchodní lodě, a když dorazila loď z Indie s nákladem opia, přeložilo se na některou z těchto lodí, které sloužily jako plovoucí skladiště a loď pak mohla pokračovat do Kantonu.¹⁹⁷ Samotná obchodní jednání pak probíhala ve faktoriích. Čínský obchodník donesl stříbro, dostal stvrzenku na zaplacené množství opia, kterou poslal k Lin-t'ínu, aby náklad vyzvedla. Pro převážení opia po řece a ke břehům měli Číňané zbudované speciální rychlé ozbrojené lodě, které snadno unikly hlídkujícím válečným džunkám.¹⁹⁸ Samotní cizinci opium nepašovali, to bylo zcela v režii Číňanů. Finance, které za opium získali, pak odevzdali v kanceláři Východoindické společnosti a dostali směnku splatnou v Londýně nebo Kalkatě, a stříbro se vrátilo do čínských rukou jako platba za čaj. Jak rostl obchod s opiem, část stříbra zůstávala v rukou Společnosti nebo obchodníků, kteří jej odváželi ze země pryč.¹⁹⁹

Na počátku 30. let dovoz opia prudce narostl. Roku 1831 Společnost změnila strategii a přestala bránit prodeji malwy, která směla jít přes Bombaj, pokud byla uhrazena přepravní taxa 175 rupií za bednu.²⁰⁰ Obchodu pomohl i pokrok – opium se začalo převážet na rychlejších lodích. Roku 1829 se kapitán Clifton pokusil dovézt opium na parníku, jeho pokus však žalostně selhal a kapitán byl rád, že zachránil holý život. Své úsilí ale nevzdal a pořídil si novou loď jménem *Red Rover*, která se stala prvním opiovým kliprem. Zatímco ostatním lodím trvala cesta ke břehům Číny i za dobrého počasí tři měsíce, klipr zvládl plout i za špatného počasí a křížovat proti silnému větru, který během zimních měsíců ztěžoval plavbu a zpomaloval dovoz opia. Během prvního roku po spuštění na vodu, zvládla *Red Rover* vykonat čtyři cesty.²⁰¹

Díky zavedení kliprů se zvýšil dovoz opia. Zatímco do roku 1828 počet dovezených beden nepřekročil deset tisíc, roku 1830 se blížil devatenácti tisícům a od roku 1832 se pohyboval kolem dvaceti tisíc beden ročně, až na drobné výkyvy způsobené zpřísněním kontrol čínských úřadů.²⁰² Tento nárůst stlačil ceny opia, roku 1830 se za patnu a benáres platilo kolem 870 dolarů, za malwu jen 580 dolarů.²⁰³ Obchodníci se snažili najít nová odbytiště, a začali posílat lodě dále na východ. Do roku 1834 se na pobřežním obchodu s

197 Beeching, s. 37.

198 Fay, s. 49.

199 Beeching, s. 31.

200 Chang, s. 3.

201 Fay, s. 50-51.

202 Chang, s. 223.

203 Tamtéž, s. 22.

opiem podílel výhradně Jardine, po zrušení monopolu Východoindické došlo k nárůstu obchodníků v Kantonu a do pobřežního obchodu se zapojují i další firmy.²⁰⁴

4.4 Guvernér-generál Teng a superintendent Charles Elliot

Rok 1836 se ukázal být přelomem pro vztahy Číny a Británie. Po smrti lorda Napiera přešlo vykonávání úřadu nejprve na lorda Davise (superintendentem 13. října 1834–21. ledna 1835) a poté na Robinsona (21. leden 1835–14. prosinec 1836), ale koncem roku 1836 se stal vrchním superintendantem obchodu Charles Elliot. Zatímco Davis a Robinson byli oba bývalí úředníci Společnosti, kteří v Číně žili dlouho, chápali a dodržovali čínské zvyklosti, snažili se nevyvolávat konflikty a opovrhovali agresivitou soukromých obchodníků, Charles Elliot (1801–1875) sloužil v královském námořnictvu, do Číny připlul s doprovodem lorda Napiera a na post superintendanta mu pomohla podpora ministra zahraničí Palmerstona.²⁰⁵

Ihned po svém jmenování se Elliot, jak měl od ministra zahraničí nařízeno, pokusil navázat dobré vztahy s místokrálem, který vykonával od února 1836 Teng Ť'ing-čcheng. Dopis označil znakem *pin* a požádal o povolení navštívit faktorie. To bylo uděleno, a tak 12. dubna 1837 Elliot se souhlasem čínských úřadů vyrazil do Kantonu. Den před odjezdem poslal místokráli zprávu hovořící o utužení vztahů mezi oběma zeměmi. Tento dopis Tenga pobouřil a Elliota napomenul, že není povolené posílat zprávy přímo. Elliot souhlasil, ale vymohl si ústupek – on bude posílat dopis přes kohong, na oplátku nebude od místokrále dostávat otevřené dopisy přes kohong, ale zapečetěné a donesené jen třemi nejvýše postavenými obchodníky hongu.²⁰⁶

Po Elliotově návratu z kontroly faktorií, vypukla na britské lodi kotvící ve Chuang-pchu vzpoura. Elliot toho využil jako záminky k návratu, ale před cestou odeslal guvernér-generálovi list, ve kterém vysvětloval, že jednal v naléhavé záležitosti a nemohl čekat na udělení propustky. 1. června 1837 Teng v ediktu potvrdil, že v naléhavých záležitostech smí Elliot cestovat řekou bez povolení, pokud o svém odjezdu předem informuje subprefekta Macaa.²⁰⁷ Tím Elliot získal uznání své důležitosti, nikdy se mu ale nepodařilo navázat rovnocenné kontakty nebo vymoci neuznávání znaku *pin* na dokumentech.²⁰⁸

204 Tamtéž, s. 27.

205 Holt, s. 70.

206 Chang, s. 72-73.

207 Tamtéž, s. 74.

208 Beeching, s. 64.

Po nástupu guvernér-generála Tenga se objevily snahy potlačit pašování opia. Tengovi je sice často vyčítáno, že na pašování opia měl podíl, ať už přímý jako hlava pašeráckého gangu nebo nepřímý ve formě úplatků.²⁰⁹ Kromě anonymních pamfletů ale proti němu nikdy nebylo vzneseno žádné obvinění a císař na tyto pomluvy reagoval prohlášením, že Teng má jeho plnou důvěru.²¹⁰ Tato tvrzení byla zapříčiněna skutečností, že po Tengově nástupu prudce vzrostly úplatky (ze čtyřiceti na osmdesát dolarů), to však bylo způsobeno snahou ilegální obchod co nejvíce omezovat.²¹¹

V září 1836 byl vydán nový zákaz ohledně pašování opia, současně Teng nařídil, aby devět známých obchodníků s opiem (Jardine, Dent, Innes a další) do měsíce opustilo řeku a odjelo ze země.²¹² Jeden z obchodníků v Číně už nepobýval, ostatní žádali o odklad, protože čekali dodávky zboží. Odchod jim byl nařízen do 13. prosince 1836, kdy Kanton opravdu opustili, stáhli se však jen do Macaa a brzy se zase vrátili do faktorií.²¹³

Teng si rovněž předvolal kohong a oznámil obchodníkům, že neplní svoje povinnosti.²¹⁴ V Kantonu začal záťah, který vedl soudce Wang – ten bez milosti nechával mrskat kuřáky opia a zavírat opiová doupata.²¹⁵ Byla posílena čínská říční obrana, takže na počátku 1837 byla spálena řada čínských pašeráckých lodí. Na podzim 1837 byla rozbita síť čínských pašeráků²¹⁶ a jeden z nich byl popraven a na výstrahu vystaven v Macau.²¹⁷

Opium se stávalo špatně prodejným a jeho cena výrazně poklesla, obchodníci se ale odmítali obchodu vzdát.²¹⁸ Obchod se přesouval dál od Kantonu, ve faktoriích se jen domluvil, ale zboží se předávalo na vzdálenějších místech, často i v jiných pobřežních provinciích.²¹⁹ Řada obchodníků se stávala tak zoufalými, že se rozhodli opium po Perlové řece pašovat sami.²²⁰ Mezi britskými obchodníky a hlídkujícími džunkami docházelo ke střetům. Elliot, který se obával vyhrocení konfliktu, poslal 2. února 1837 do Londýna dopis, ve kterém žádal o vyslání jedné nebo dvou válečných lodí ke břehům Číny, aby

209 Holt, s. 71.

210 Chang, s. 101.

211 Beeching, s. 65, Fay, s. 120.

212 Beeching, s. 66, Fay, s. 119.

213 Chang, s. 98.

214 Fay, s. 118.

215 Chang, s. 99.

216 Tamtéž, s. 104.

217 Fay, s. 119.

218 Tamtéž, s. 120.

219 Chang, s. 104.

220 Fay, s. 124, Chang, s. 106.

demonstrovaly moc Velké Británie.²²¹

Na počátku obchodní sezóny 1837 se Elliot znovu vypravil do kantonu a pokusil se splnit nařízení o neužívání *pin*, které obdržel z Londýna. Jeho první dopis poslaný začátkem listopadu byl přijat i bez znaku, stejně tak druhý ze dne 25. listopadu, kde vysvětloval, že se jedná o nařízení jeho vlády. Třetí dopis však byl odmítnut a Elliot na protest 2. prosince opustil Macao. 7. prosince opakoval v dopise do Londýna svou žádost o vyslání válečných lodí.²²²

4.5 Maitlandova aféra

Po Elliotově odjezdu z faktorii se stále více komplikovala situace ohledně lodí vozících opium po Perlové řece a jejich konflikty s hlídkujícími džunkami. Elliot to ve zprávě Tengovi přičítal své nepřítomnosti a pokusil se to využít ve svůj prospěch ohledně navázání rovnocenných vztahů – 17. března poslal návrh, aby dopisy mohl posílat prostřednictvím subprefekta, takže by nebyl nutný znak podřízenosti, protože podle čínských představ Elliot a subprefekt byli úředníci stejné úrovně, ani tento návrh se mu však nepodařilo prosadit.²²³

V červenci 1838 dorazily do Macaa Elliotem žádané válečné lodi, jednou z nich byla řadová loď *Wellesley*, na jejíž palubě se nacházel kontradmirál sir Frederic Maitland, toho času vrchní velitel East Indies and China Station, vyslaný vládou na obhlídku situace. Elliot lodím doporučil kotvit dál od Macaa z dohledu Číňanů.²²⁴ Přítomnost válečných lodí přesto vzbudila rozruch a místokrál Teng nařídil posílit říční obranu a prohledávat lodě převážející pasažéry do Kantonu, aby nedošlo k podobnému incidentu, jako když se do faktorii dostal lord Napier. Rovněž poslal Elliotovi dopis označený znakem znamenajícím rozkaz, takto označený list ale Elliot odmítl převzít a 25. července dorazil do Kantonu, aby mohl úředníkům předat dopis informující o mírovém poslání Maitlanda, ten ale byl pro nesprávné značení (opět nepoužit *pin*) odmítnut.²²⁵

28. července došlo k incidentu s přepravním člunem lodi *Bombaj*, na který byla z pevností vypálena výstražná rána a poté byl kontrolován mandaríny, zda se na člunu

221 Beeching, s. 67.

222 Chang, s. 106.

223 Tamtéž, s. 78.

224 Fay, s. 125.

225 Chang, s. 108.

nenachází Maitland.²²⁶ I když člunu bylo po kontrole umožněno pokračovat v cestě, Elliota i Maitlanda celá akce nesmírně rozhořčila a Elliot nařídil, aby britské lodě pro jistotu hlídkovaly v zátoce, aby se nic podobného neopakovalo. 5. srpna se lodě v Bogue setkaly s flotilou džunek admirála Kuana. Admirál vyslal na *Wellesley* posla, který se omluvil a celou záležitost urovnal, takže se lodě mohly vrátit na své kotviště.²²⁷ Poté už nedošlo k žádným dalším incidentům a v říjnu lodě odpluly,²²⁸ Maitland však doporučoval častější návštěvu válečných lodí²²⁹ a pro jistotu ponechal v Číně korvetu *Larne*.²³⁰

4.6 Prosinec 1838

Situace se zkomplikovala už v prosinci. Po celé Číně došlo k zátahu na opiová doupata, prodejce i kuřáky opia. Zatčeno bylo přes dva tisíce osob a opium bylo prakticky neprodejně.²³¹ Zátah se nevyhnul ani Kantonu a 3. prosince byli před faktoriemi zatčeni dva kuliové vykládající z loďky opium. To mělo patřit britskému obchodníkovi Jamesi Innesovi a pocházet z lodi kotvící Chuang-pchu, která se měla jmenovat Ki-le-wun. Žádná loď podobného jména neexistovala, v kotvišti se však nacházela loď *Thomas Perkins* jejíž kapitán se jmenoval Cleveland, a úředníci vyhodnotili, že opium tedy pochází z této lodi.²³² Innes i Cleveland dostali tři dny na opuštění Kantonu a odchod z Číny. Innes odmítl jak obvinění, tak odchod z Kantonu. Howqua se obrátil na místní obchodní sdružení britských obchodníků, aby donutila Innese odejít po dobrém, její ředitel však namítl, že Innes není jejím členem a sdružení by stejně nemělo pravomoc ho vyhnat.²³³ Obchodníci Innese podporovali, když však došlo k přerušení obchodu, jejich podpora se vytratila a Innes nakonec v listu zaslaném guvernéř-generálovi vzal veškerou vinu na sebe, prohlásil, že kuliové i Cleveland jsou nevinní, a že 16. prosince opustí faktorie. Teng odklad povolil a přislíbil, že od 1. ledna dojde k obnovení obchodu. Než však Innes stihl opustit faktorie, došlo k prvnímu vážnějšímu konfliktu.²³⁴

226 GELBER, Harry G.: *Opium, Soldiers and Evangelicals. Britain's 1840–42 War with China, and its Aftermath*, Basingstoke: Palgrave Macmillan 2004, s. 56.

227 Fay, s. 126.

228 Gelbert, s. 56.

229 Chang, s. 109.

230 Gelbert, s. 56.

231 Chang, s. 111.

232 Beeching, s. 70.

233 Fay, s. 132.

234 Chang, s. 112.

Ve středu 12. prosince měla být vykonána poprava uškrcením majitele opiového doupěte Cho Luo-čchina.²³⁵ Úředníci rozhodli, že aby měla poprava zastrašující efekt, bude vykonána na náměstí před faktoriemi, v blízkosti americké faktorie a americké vlajky. Obchodníci se takovým rozhodnutím cítili uraženi a pokusili se akci překazit. Popravčí aparát, na kterém měl být Cho uškrcen, odnesli k molu a žádali, aby se poprava konala někde, kde ji neuvidí. Mandaríni nakonec souhlasili a Ho byl uškrcen jinde, dokonce i přihlížející dav Číňanů byl klidný a zásah do popravy nikoho nepobouřil. Ke konfliktu došlo v okamžiku, kdy se jeden z obchodníků pokusil rozehnat čínský dav klackem.²³⁶ Takovéto neuctivé chování lidí v davu rozlítlo a začali po cizincích házet kamením, takže obchodníci museli utéct a zabarikádovat se ve faktoriích. Číňanů bylo asi šest tisíc, obchodníků jen několik set, a čínské úřady neposlaly nikoho, aby situaci uklidnil.²³⁷

Ve dvě hodiny se z faktorií vyplížil posel, který mířil za Elliotem do Chuang-pchu se žádostí o pomoc. Elliot okamžitě vyrazil, kotviště bylo ale vzdáleno několik hodin cesty. Ve tři hodiny se situace stávala kritickou, obchodníci dospěli k názoru, že jedinou šancí bude probít se skrz dav k molům a spasit se útekem v lodích. Dva mladí američtí obchodníci se pokusili vyplížit přes střechy faktorií, což se podařilo a vydali se pro pomoc do domu Howquy. Ten okamžitě vyrozuměl úřady a na náměstí byla poslána jednotka čínských vojáků, která dav rozehnala. Když večer dorazil Elliot s vojenskou posádkou, byl problém už vyřešen a faktorie zcela klidné.²³⁸

Ačkoliv nikdo nebyl zraněn, Elliota celá situace znepokojila. Rozčilení Kantoňanů přičítal nenávisti k cizincům a byl rozhodnut nedopustit žádné další možné konflikty. 18. prosince si svolal britské obchodníky a nařídil jim, aby jejich pašerácké čluny do tří dnů opustily řeku, pokud se tak nestane a některý z obchodníků se dostane do problémů s čínskými úřady, on jej nikterak nepodpoří. O svém postoji informoval Tenga. V dopise ho také požádal, že pokud by mělo dojít k prohledávání některého britského plavidla, rád by u toho byl. Tenga tento přístup potěšil a v dopise Elliotovi přislíbil, že obchod bude obnoven 1. ledna 1839.²³⁹ Na uklidnění situace však už bylo pozdě. Poslední den roku 1838 byl v Peking u jmenován vrchní komisař Lin a situace získala zcela nový rozměr.

²³⁵ Beeching, s. 71.

²³⁶ Fay, s. 133.

²³⁷ Holt, s. 76.

²³⁸ Fay, s. 134, Chang, s. 113.

²³⁹ Fay, str. 135.

5. Kapitola čtvrtá

5.1 Problémy způsobené opiem

Z počátku bylo kouření opia zakazováno čistě z kulturních důvodů, aby se po zemi nešířil barbarský zvyk.²⁴⁰ Dokud bylo užívání omezeno na muže z vyšších vrstev, nebyl problém tak markantní, teprve když se zvyk rozšířil do chudších vrstev, byla odhalena jeho škodlivost. Chudí závislí si nemohli dovolit platit za opium i jídlo, volili tedy drogu, a stávali se vyzábělými troskami trávící veškerý svůj čas mátožným poleháváním v opiových doupatech.²⁴¹ Vyšší místa se tedy snažila pomocí ediktů kouření zakazovat i zastavit jeho dovoz do země.²⁴²

Není možné přesně určit, kolik osob bylo v Číně na opiu závislých. Komisař Lin soudil, že minimální počet závislých bude kolem čtyř milionů, anglický lékař Gooding zase pomocí průměrné denní spotřeby propočítal, že množství dovezeného opia by stačilo asi pro dvanáct milionů lidí.²⁴³ Jedná se však pouze o orientační čísla, spotřeba každého kuřáka se lišila, navíc část spotřebovaného opia byla pokryta domácí produkcí.²⁴⁴

Existovaly návrhy, aby se kouření opia netrestalo a kuřáci se ponechali svému zvyku.²⁴⁵ To císař Tao-kuang rozhodně odmítal, především z morálních důvodů. Jakožto císař byl odpovědný za blaho svých poddaných a musel jim jít příkladem.²⁴⁶ Podle čínského způsobu myšlení byl císař jakousi otcovskou postavou, která je odpovědná za všechny Číňany, oni na oplátku musí poslouchat a věrně sloužit. Obyčejný Číňan navíc neměl právo o sobě sám rozhodovat – patřil své rodině a předkům, díky kterým byl na světě, jeho hlavním úkolem bylo zajistit jejich jméno pro budoucí generace a prokazovat jim úctu. Kouření opia a poškozování těla, které nepatřilo jen jim, odporovalo konfuciánskému učení a tedy způsobu myšlení celé Číny.²⁴⁷

Velkým problémem se ukázala být závislost u dvou konkrétních vrstev – úředníků a vojáků. Mandžuvé zemi dobyli a byli v menšině (oproti 300 milionům Číňanů žily v Číně asi

240 FAY, Petetr Ward: *The Opium War 1840-1842: Barbarians in the Celestial Empire in the Early Part of the Nineteenth Century and the War by Which They Forced Her Gates Ajar*, Chapel Hill: The University of the North Carolina Press, 1975, st 42.

241 Tamtéž, s. 117.

242 HOLT, Edgar: *The Opium Wars in China*, Chester Springs (Penns.): Dufour Editions, 1964, s. 62-63.

243 BEECHING, Jack: *The Chinese Opium Wars*, London: Hutchinson & Co, 1975, s. 66.

244 CHANG, Hsin-pao: *Commissioner Lin and the Opium War* / Předmluva John K. Fairbank, New York: W.W. Norton & Company, Toronto: Geroge J. McLeod, 1970, s. 34-35.

245 Tamtéž, s. 85.

246 Holt, s. 65-66.

247 Beeching, s. 24.

3 milióny Mandžů²⁴⁸), proto dynastie Čching potřebovala schopnou administrativu plnící veškerá nařízení a především silnou armádu. Kouření opia ji pomalu decimovalo, o čemž svědčí i osud Li Chung-pina, který s armádou táhl potlačit povstání rebelů. Vojákům se kvůli dešti nepodařilo zapálit své dýmky a díky absenci běžné dávky nebyli schopní bojovat. Porážka císařský dvůr tak rozlítla, že Li byl odsouzen k nuceným pracím v centrální Číně, a to i přesto, že již dávno překročil sedmdesátku a v Číně se takto starým lidem vykonání trestu odpouštělo.²⁴⁹

Krom samotných osob opium rozkládalo i celý systém. Protože většina výdělku závislých šla na opium, docházelo k útlumu i v ostatních oblastech, převážně v zemědělství a řemeslech.²⁵⁰ Naproti tomu osoby zainteresované v obchodu bohatly a svého vlivu užívaly k zastrašování a podplácení poctivých obchodníků a úředníků.²⁵¹ Právě díky financím získaným z prodeje opia, nabývaly v této době velkého vlivu tajné společnosti zvané Triády.²⁵²

5.2 Monetární krize

Největším problémem způsobeným opiem se ale ukázal být odliv stříbra ze země. Čína neměla dostatek vlastních zdrojů a dovoz vzácného kovu vítala, proto si tak cenila obchodu s čajem.²⁵³ Od počátku obchodu proudilo do Číny stříbro. V 18. století se jednalo o sumu téměř padesáti milionů taelů. V Období 1811–1820 se dovezlo 9 963 442 taelů, ale jak narůstala spotřeba, obchod s čajem a opiem se vyrovnával. Roku 1826 bylo poprvé vyvezeno více stříbra a za období 1821–1830 činil rozdíl 2 282 038 dolarů v neprospěch Číny. Tento rozdíl postupně narůstal, roku 1831 to bylo už 3 339 751 dolarů, roku 1832 vystoupal až na 4 410 422 dolarů.²⁵⁴ Čínské ztráty byly částečně kryty obchodem s ostatními zeměmi, například Američané stále platily část obchodu dováženým stříbrem, import však stále klesal.²⁵⁵

Vývoz stříbra měl největší dopad na prostý lid (zemědělce, řemeslníky). Drobnější obchody se vyřizovaly v měděných mincích zvaných wen, vyšší obnosy a daně se platily ve stříbře, jehož jednotkou byl tael.²⁵⁶ Od éry Tchang (618-906) byl směnný kurz mědi ku stříbru

248 Tamtéž, s. 66.

249 Chang, s. 36.

250 Tamtéž, s. 37.

251 Holt, s. 72.

252 Fairbank, Dějiny Číny, s. 238.

253 Beeching, s. 43.

254 Chang, s. 41.

255 Tamtéž, s. 42-43.

256 Čínská váhová jednotka. 1 tael = 0, 038 kg.

1000:1, teoreticky tedy bylo potřeba tisíc mincí na jeden tael stříbra.²⁵⁷ Kurz se měnil, roku 1644 se pohyboval kolem 700 wenů, roku 1800, tedy dávno před počátkem odlivu stříbra ze země, byl kolem 1400 wenů. Od roku 1820 však už neklesl pod 1200 wenů.²⁵⁸ Obyčejný Číňan musel vydělat více wenů, aby je mohl směnit za stříbro potřebné k zaplacení daní. Chudnutí obyvatelstva se stálo zvyšovalo.²⁵⁹

5.3 Návrhy na legalizaci opia

Roku 1836 se v Pekingu vyskytlo několik úředníků navrhuujících, aby opium bylo legalizováno.²⁶⁰ Süe Naj-čchi, bývalý soudce v Kantonu, argumentoval, že zákaz opia vede k rozvoji pašování, úplatkářství úředníků a zastrasování poctivých osob snažících se obchodu bránit. Legalizací by tyto ozbrojené gangy ztratily část svého vlivu. Obchod by probíhal nikoliv prodejem opia za stříbro, ale směnou za čaj. Opium by měli zakázáno užívat učenci, úředníci a vojáci, ostatním by se nebránilo.²⁶¹

V Kantonu byl návrh přijat příznivě, jak čínskými, tak zahraničními obchodníky. Pouze Jardine se k návrhu stavěl zamítavě, protože by tím vzrostla jeho konkurence a cena opia jako legálního produktu by klesla.²⁶² I guvernér-generál Teng se z počátku stavěl k návrhu příznivě, především díky vlivu, který na něj měla akademie Süe-chai tchang. Brzy však převážil vliv konkurenční kantonské akademie Jüe-chua, která se k legalizaci stavěla negativně. 7. září poslal Teng do Pekingu dokument, ve kterém návrhy Süe Naj-čchiho odmítl jako nerealistické.²⁶³

Opozice proti návrhu se zformovala i v Pekingu, kde vicekancléř Velkého sekretariátu argumentoval, že porušování zákona nedává právo zákon zrušit, a tím, že pokud by po legalizaci bylo možné zabránit odvozu stříbra, mělo by být možné zabránit i dovozu opia.²⁶⁴ Další úředník z ministerstva války zdůrazňoval, že by nebylo možné držet vojáky od legálního produktu a to by mělo katastrofální vliv na armádu. Císař nakonec schválil pokračování boje proti opiu, což vedlo k přísnějšímu přístupu roku 1836.²⁶⁵

257 Fay, s. 115.

258 Chang, s. 40.

259 Fay, s. 115.

260 Tamtéž, s. 117.

261 Chang, s. 85-86.

262 Fay, s. 117-118.

263 Chang, s. 87.

264 Chang, s. 89-90, Holt, s. 72.

265 Beeching, s. 66.

Další návrhy na zpřísnění trestů se v Pekingu objevily roku 1838, když 2. června úředník z ministerstva rituálů podal návrh, aby byli trestáni i uživatelé, kterým by byla dána lhůta na zbavení se závislosti. Pokud by neuspěli, čekal by je trest smrti. Císař rozeslal memorandum do všech provincií a žádal vyjádření všech vysokých úředníků k tomuto návrhu. Většina z dvaceti osmi vysoko postavených mandarinů byla proti a navrhovala raději zastavení obchodu s čajem a rebarborou (Číňané věřili, že cizinci nakupují rebarboru v takovém množství, protože je pro ně životně důležitá, neboť čistí střeva od divně upraveného jídla, kterým se cizinci živí, a bez ní by zemřeli). Jen osm úředníků bylo pro trest smrti.²⁶⁶ Jedním z nich byl Lin Ce-sü, jehož návrh vynikal svou realističností (v provincii, kde působil, vedl poměrně úspěšný boj proti opiu) a zahrnoval postihy pro pašeráky, prodejce i konzumenty.²⁶⁷

Císař si vyžádal Linovu návštěvu v Pekingu a vedl s ním řadu rozhovorů o řešení situace. 30. prosince 1838 byl Lin oficiálně jmenován vrchním komisařem²⁶⁸ a 8. ledna opustil Peking směr Kanton.²⁶⁹

5.4 Komisař Lin

Komisař Lin Ce-sü (1785 – 1850) dorazil do Kantonu po šedesáti dnech cesty dne 10. března 1839.²⁷⁰ Ve městě ho vítal dav lidí, Lin totiž patřil k jednomu z nejproslulejších úředníků císařství. Pocházel z vážené, ale chudé rodiny, jeho odvaha, ráznost při řešení problémů a neúplatnost mu vysloužili přezdívku Lin Čistá obloha. V době povolání k císařskému dvoru vykonával funkci guvernéra-generála Chu-peje a Chu-nanu, kde se zabýval bojem proti pašování opia. Patřil k několika málo učencům, kteří měli zkušenosti s cizinci, a zajímal se o západní filozofii a kulturu.²⁷¹

V Kantonu si za svou rezidenci vybral akademii Jüe-chua, jednak se stavěla pro zákaz opia, jednak se nacházela v blízkosti sídla kohongu.²⁷² Cizinci byli o příchodu Lina

²⁶⁶ Chang, s. 92-94.

²⁶⁷ Fay, s. 128.

²⁶⁸ Titul komisaře (Ch'in Ch'ai) pocházel z období Ming a byl udílen úředníkům, které císař pověřil vyřešením nějakého problému. Za dynastie Čching se titul transformoval do úřadu vrchního komisaře (Ch'in Ch'ai Ta Ch'en). Vrchní komisař obdržel od císaře jmenování i pečeť úřadu. in TENG, Ssu-Yü: *Chang Hsi and the Treaty of Nanking 1842*, Chicago: University of Chicago Press, 1944, s. 151.

²⁶⁹ Chang, s. 120.

²⁷⁰ WALEY, Arthur: *The Opium War Through Chinese Eyes*, London: George Allen and Unwin, 1958, str. 19.

²⁷¹ Chang, s. 124.

²⁷² Fay, s. 142.

informování předem, i o jeho posláním zastavit dovoz opia. Nijak se ale neznepokojovali, protože Lina považovali za další pokus o zastrašení, protože edikty i úředníci byli posíláni kvůli opiu každou chvíli, a nikdy se obchodníkům nic nestalo. Matheson však raději odeslal flotilu dál od pobřeží a Elliot se načas odebral do Macaa.²⁷³ Lin navíc po příjezdu nepodnikal žádné kroky, to však proto, že zkoumal situaci a jednal s úředníky.²⁷⁴

V týdnu po příjezdu Lin koncipoval první z dopisů určených královně Viktorii, ve kterých jí popsal problémy způsobené opiem a žádal ji o zákaz jeho pěstování. Lin nepovažoval za vhodné, aby císař psal dopis královně, rozhodl se ho tedy napsat sám. Císař vše schválil a císařův osobní překladatel dopis přeložil do angličtiny. Lin však nebyl spokojen, nechal dopis přeložit několikrát. Ačkoliv se žádný z dopisů ke královně nikdy nedostal, opis Linova prvního dopisu byl volně dostupný k přečtení v Kantonu.²⁷⁵

Dalším jeho krokem bylo oznámení pro obyvatele Kantonu. Učitelům doporučil zformovat skupinky po pěti studentech, jeden by odpovídal za chování ostatních, a nahlásit každého studenta, o kterém se ví, že prodává nebo užívá opium. Dále informoval obyvatele, že provincie Kuan-tung má nejhorší pověst, a apeloval na ně, aby bojovali proti špatným zvykům a vylepšili svou pověst. Protože úředníci i muži z námořních hlídek často opium užívají nebo ho prodávají, bylo by lépe předat odpovědnost do rukou morálně bezúhonných osob z blízkých vesnic.²⁷⁶

Teprve týden po příjezdu se Lin rozhodl začít jednat a obrátit se přímo na cizince. 17. března se sešel s hongkongskými obchodníky a druhý den vydal dva edikty.²⁷⁷ První byl určen hongským obchodníkům, ve kterém Lin pranýřoval jejich chování. Dřív museli cizinci čekat v Macau, než některý z obchodníků přijme jejich loď pod svou patronaci, nyní se chovají jako posluhovači, kteří jezdí vítat cizince do Macaa, tolerují dovoz opia a platí obchodníkům stříbrem, čímž ochuzují svou zemi.²⁷⁸ Pokud nezařídí, aby opium do tří dnů zmizelo z Číny, nechá dva z obchodníků pro výstrahu popravit.²⁷⁹

Druhý edikt byl určen přímo cizincům ve faktoriích. Apeloval na jejich morálku a upozornil je, že Čína jim dodává pro ně životně důležitý čaj a rebarboru. Proto musí přestat do

273 Tamtéž, s. 139.

274 Waley, s. 20.

275 Beeching, s. 75.

276 Waley, s. 23-26.

277 Chang, s. 142.

278 Waley, s. 32.

279 Fay, s. 144.

země vozit jed opium a odevzdat všechny své zásoby. Dále musí podepsat závazek, ve kterém přislíbí, že už nikdy žádné opium nedovezou. Na odpověď mají tři dny.²⁸⁰

Dne 19. března hoppo oznámil, že neudělí žádné povolení k opuštění faktorii, dokud nebudou odevzdány všechny zásoby opia.²⁸¹ 21. března se sešlo shromáždění obchodníků, kteří se radili, jak na edikt odpovědět. Problém byl, že opium jim nepatřilo, většina byla majetkem obchodníků v Indii, jen malá část byla přímo majetkem firem zastoupených v Kantonu. Požádali tedy o dalších šest dní na rozhodnutí.²⁸² Hongští obchodníci se vydali oznámit to Linovi, ještě před soumrakem však byli zpátky a naléhali na cizince, aby vydali alespoň část opia, neboť komisař byl velmi rozčilen a byl odhodlán nechat některé osoby z kohongu popravit.²⁸³

22. března byl do Kantonu předvolán Dent, který byl, po odjezdu Jardina v lednu 1839, považován za hlavu soukromých obchodníků a kterého Lin vnímal jako hlavního zastánce postoje nevydávat opium.²⁸⁴ Dent byl ochoten jít do Kantonu pouze, pokud mu bude samotným komisařem zaručen i bezpečný návrat. 23. března se obchodníci Inglis, Ibar a mladý Morrison jako překladatel, vypravili jednat s kohongem o zaručení Dentova návratu. Skupinka se vydala v doprovodu obchodníků i do města jednat s Linem, ten však vyžadoval Dentovu přítomnost.²⁸⁵

24. března se do faktorii vrátil Elliot, který prodléval v Macau. S sebou přivedl vojáky, kterými nechal hlídat Denta. Navečer svolal shromáždění, kde oznámil, že zajistí vydání propustek, jinak bude považovat Brity za rukojmí.²⁸⁶ Elliotovo chování a bránění známých pašeráků potvrdilo Linovi jeho domněnku, že Britové budou bránit své lidi, a to i když zcela zřejmě porušují čínské zákony. Ještě tu noc nechal vydat nařízení, které nařizovalo všem čínským sloužícím opustit faktorie. Obchod byl zastaven, řeka zablokovaná a kolem faktorii byly rozestaveny čínské hlídky.²⁸⁷ Obchodníci tak byli uvězněni ve faktoriích a jejich uvěznění mělo trvat tak dlouho, dokud nebude vydáno opium.²⁸⁸

280 Holt, s. 79-80.

281 Fay, s. 144.

282 Holt, s. 80.

283 Chang, s. 145-147, Fay, s. 145-146.

284 Waley, s. 35.

285 Chang, s. 148-150.

286 Fay, s. 148.

287 Chang, s. 151-152.

288 Beechiing, s. 79.

5.5 Vydání opia

Obchodníci ve faktoriích nebyli nikterak trýzněni, a to ani hladu, protože čínští překladatelé a kompradoři do faktorií jídlo pašovali,²⁸⁹ problémem byla spíše nuda z uvěznění a nedostatek sloužících, kteří uklízeli a vařili. Žádný z obchodníků vařit neuměl a museli se spolehnout na pár sluhů nečínského původu.²⁹⁰ Po několika dnech Elliot podlehl obavám, aby ho nepotkal osud lorda Napiera, také starosti o život obchodníků. Ačkoliv z čínské strany nic nehrozilo, pokud by se loď z Chuang-pchu nebo z Macaa rozhodly osvobodit faktorie násilím, mohlo by to vyvolat konflikt a ohrozit životy osob v zajetí.²⁹¹

27. března se Elliot rozhodl, že vydá všechno opium. Večer si nechal poslat soupis všech beden, převzal je do svého vlastnictví a oznámil vydání Linovi. Obchodníkům slíbil, že koruna jim ztráty nahradí. Někteří obchodníci, například Matheson, byli spokojeni, opium v současné době bylo neprodejně, navíc doufal, že by bylo možné získat úhradu v ceně, za jakou bylo nakoupeno v Kalkatě a ne za jeho tržní cenu v Číně.²⁹² Lin byl rozhodnutím potěšen a poslal jako výraz spokojenosti dodávku potravin. Rovněž přislíbil, že až bude odevzdána čtvrtina opia, bude povolen návrat sluhů, za polovinu obnoví dopravu do Macaa a obchodníci, až na výjimky, budou moci odejít. Až budou odevzdány tři čtvrtiny, bude znovu otevřen obchod a po vydání všeho opia, bude vše jako předtím.²⁹³

Poslem, který byl vyslán informovat kapitány do Macaa, byl Johnston. Lin chtěl původně vyslat čínského zástupce, Elliot s tím ovšem nesouhlasil, měl obavy, aby Číňané neviděli některé ozbrojené lodě a tak poručil, aby opium bylo naloženo jen na některé lodě a ostatní tak zůstaly čínským zrakům skryty, aby se neprozradila britská síla.²⁹⁴

Vždy dvě lodě s nákladem k odevzdání připluly k ostrůvku u Čchuan-pchi, kde byl náklad přeložen na čínské nákladní loďky.²⁹⁵ 14. dubna dorazil na místo předání Lin. Odevzdalo se většinou kolem tisíce beden denně.²⁹⁶ Předávka skončila 18. května, kdy bylo odevzdáno veškeré opium. Obvykle se uvádí, že Lin zabavil 20 283 beden, což byl počet, který dostal na soupisu Elliot přímo od obchodníků.²⁹⁷ Lin nahlásil, že se jednalo o 19 187

289 Chang, s. 152-155.

290 Fay, s. 151.

291 Beeching, s. 79-80.

292 Fay, s. 152.

293 Chang, s. 157.

294 Fay, s. 156-157.

295 Chang, s. 167.

296 Fay, s. 156-157.

297 Srov. Beeching, s. 81, Fay, s. 154

beden a 2 119 pytlů, přičemž v pytlích měl být stejný počet opiových koulí jako v bedně, tedy celkem 21 306 kusů „beden“, ne každá bedna ale byla plná.²⁹⁸

Ještě před dokončením předávky poslal Lin císaři návrh, aby veškeré opium bylo posláno do Pekingu. Jednalo se jen o nevázně míněný návrh, Lin plánoval zničit opium v Kantonu, chtěl tak ale demonstrovat, že není nic pravdivého na pomluvách, že si část opia hodlá ponechat a tajně ho prodat.²⁹⁹ Ve skutečnosti o možnosti přesunu nikdy vážně neuvažoval, o čemž svědčí fakt, že 19. května začal konat přípravy k likvidaci, i když ještě neznal oficiální vyjádření Pekingu. To dorazilo teprve 28. května a vyjadřovalo souhlas s posláním opia na sever, už 30. května ale dorazil druhý list, který převoz opia odvolal, to mělo být zničeno na místě, neboť přesun takového množství po souši i po vodě by byl přespříliš nákladný.³⁰⁰

1.června Lin obětoval v chrámu mořským bohům jako omluvu, že se chystá pošpinit jejich vody nečistým jedem, a 3. června zahájil likvidaci opia.³⁰¹ Poblíž vesnice Čen-kou byly vykopány strouhy o délce sto padesát stop, široké sedmdesát pět stop a sedm stop hluboké. Obloženy byly kameny. Sem se házely rozbité opiové koule, poté byly zalité vodou a posypané solí a vápnem. Vše se důkladně promísilo a výsledná břečka se odvedla do blízkého potoka a odtud do moře.³⁰² Vše probíhalo za přísného dozoru a pokusy ukrást nějaké opium byly okamžitě trestány. Likvidaci však mohl přihlížet z povolené vzdálenosti každý, kdo chtěl, ať už Číňan nebo cizinec, aby bylo nezpochybnitelné, že likvidace opia je míněna zcela vážně. Ke konci června bylo veškeré opium zničeno.³⁰³

Po zničení opia se Lin domníval, že obchod byl zcela podlomen a už se nevzpamatuje, proto se začal zabývat čínskou stranou. Propracoval systém trestů pro uživatele i prodejce, ničil opiové dýmky, ke kterým měli jejich majitelé silný vztah.³⁰⁴ Obchodníci se však nevzdali, navíc z Indie mířila do Číny další dodávka opia.³⁰⁵

298 Chang, s. 171.

299 Tamtéž, st 172-173.

300 Waley, s. 44-45.

301 Tamtéž, s. 46-47.

302 Beeching, s. 84.

303 Chang, s. 174.

304 Waley, s. 33-35.

305 Beeching, s. 82.

5.6 Situace Britů po opuštění faktorii

Už 12. dubna, tedy předtím, než byla odevzdána potřebná čtvrtina beden, povolil Lin návrat sloužících, aby předvedl cizincům svou velkorysost.³⁰⁶ Ve stejný den předložil cizincům k podpisu i nové smlouvy, ve kterých se zavazovali nepašovat opium. Pokud by se tak stalo, měla loď s nákladem být zabavena a pašerák měl být popraven. Mezi Brity panoval názor, že trest smrti by zahrnoval celou posádku i ostatní osoby na palubě lodi a nechtěli ho podepsat. I kdyby se však k tomu uvolili, Elliot by byl proti, protože takováto smlouva by vydávala poddané britské koruny čínské jurisdikci. Nesvolil ani poté, co Američané smlouvy podepsali a trest smrti z nich byl vypuštěn.³⁰⁷ 5. května byla uvolněna řeka a 8. května vydal Lin Britům povolení odejít, zůstat museli jen známí obchodníci s opiem, s nimi Elliot. Elliot nařídil obchodníkům, aby se zatím odebrali do Macaa. 23. května zakázal britským obchodníkům, aby se podíleli na obnoveném obchodě, protože nemůže ručit za jejich bezpečnost. 24. května Elliot i se zbývajícími obchodníky opustil faktorie.³⁰⁸ Odchod doporučoval i Američanům, ti se však rozhodli zůstat, protože z obchodu s opiem formálně vystoupili,³⁰⁹ jejich přítomnost jim navíc umožňovala využít situace a nakupovat za provizi zboží pro Brity, které se na britské lodě přeložilo až v Macau.³¹⁰

Po odchodu z Kantonu se Britové usadili v Macau. Velké obchodní domy se brzy vrátily k prodeji opia: obchod šel nyní přes Manilu a stal se více pokoutným. Na čínských březích byl dostatek osob ochotných pašovat opium, obzvlášť nyní, když nedostatek kuřiva vyhnal v Kantonu cenu až k 700 dolarům za bednu.³¹¹

Elliot neměl v Macau k dispozici žádnou válečnou loď (*Larne* byla v květnu poslána na nutné opravy), proto dočasně najal ozbrojenou loď *Cambridge*, protože se obával střetů mezi džunkami a obchodními loděmi. Obchodníci často posílali svoje lodě do čínských vesnic nakoupit zásoby.³¹² 10. června si Elliot stěžoval, že v tomto počínání jim brání válečné džunky kotvící u Kau-lunu. Lin odpověděl, že džunky nejsou překážkou obchodu, ale britské lodě nemají u čínských břehů co pohledávat, buď musí pokračovat po Perlové řece za obchodem, nebo opustit Čínu. Přesto nařídil admirálu Kuanovi, který měl na starost námořní síly, aby

306 Chang, s. 157.

307 Holt, s. 82.

308 Chang, s. 187.

309 Beeching, s. 86.

310 Holt, s. 83.

311 Fay, s. 168-169.

312 Beeching, s. 81.

džunky na pět dní opustily kotviště u Kau-lunu.³¹³

5.7 První konflikty

Napjatá situace mezi oběma stranami se vyhrotila 7. července, kdy námořníci dvou britských a jedné americké lodi vyvolali v opilosti rvačku v čínské vesnici. Druhý den zemřel na následky zranění Číňan Lin Wej-si.³¹⁴ Elliot se snažil celou věc urovnat finančním odškodněním, když se ale o celé záležitosti dověděl Lin, žádal vydání viníků. To Elliot, který znal případ *Lady Hughes*, odmítl. Celou věc prošetřil a 12. srpna se na lodi *Fort William* konal soudní proces. Lin byl vyzván, aby poslal své zástupce, žádný čínský úředník se ale nedostavil. Viníci byli odsouzeni k trestu vězení a posláni do Británie, po příjezdu jim byl trest prominut, protože Elliot soudním procesem překročil své pravomoci.³¹⁵

Tím, že Elliot odmítl vydat viníka, se celý spor přesunul z roviny obchodní a problému s opiem do roviny právní. 17. srpna přikázal Lin zastavit dodávky potravin do Macaa. Portugalský guvernér Macaa Pinto, který se nechtěl nechat zatáhnout do sporů mezi Číňany a Brity, oznámil Elliotovi, že nadále nemůže nést za Brity ve městě odpovědnost a doporučil mu odchod z Macaa.³¹⁶

25. srpna padesát sedm rodin opustilo Macao. Ve městě zůstali jen nemocní, pro ostatní se domovem staly lodě kotvící u Hongkongu. Hongkong byl téměř neobydlený, skalnatý a neúrodný ostrov, problémem tedy bylo uživit komunitu, která měla asi tisíc lidí.³¹⁷ Naštěstí 28. srpna dorazila loď *Volage*, která hlásila, že brzy připluje i *Hyacinth*, které na Elliotovu žádost posílá generální guvernér Indie lord Auckland.³¹⁸

Dne 4. září došlo k první přestřelce známé jako bitva u Kau-lunu³¹⁹. Kutr *Louisa*, malý škuner *Pearl* a pinasa z *Volage*³²⁰ se vypravily ke Kau-lunu, na jejich palubě se nacházel Gutzlaff, který měl jednat o možnosti nákupu potravin a vody. Mandaríni však jednání odmítli a Elliot vydal ultimátum.³²¹ Když ani po uplynutí ultimáta nejevily džunky ochotu odplout, dal Elliot signál k palbě. Tento střet byl hlášen do Pekingu jako zákeřný čin Britů, kterým čínská

313 Waley, s. 52.

314 Tamtéž, s. 55

315 Beeching, s. 88.

316 Tamtéž, s. 89.

317 Fay, s. 173.

318 Waley, s. 63.

319 Pevninský výběžek naproti ostrovu Hongkong.

320 Fay, s. 175.

321 Beeching, s. 91.

lod' vezla odpověď na žádost o potraviny, když na ni bez varování zahájili palbu. V následné přestřelce měla být jedna britská lod' potopena.³²² Ve skutečnosti nedošlo k žádným ztrátám ani na životech, a byly to džunky, které se musely stáhnout a nechat Brity obstarávat si potraviny.³²³

K opravdové bitvě došlo až 3. listopadu. 13. října připlula do Macaa britská lod' *Thomas Coutts*. Kapitán Warner neměl na palubě žádné opium a ochotně podepsal smlouvu. Podle kapitána byl Elliot pouhý úředník a neměl právo mu zakazovat obchodovat.³²⁴ Po tomto incidentu se Elliot rozhodl, že je třeba držet britské lodě od Bogue dál a když dorazila další lod' *Royal Saxon* a podepsala smlouvu, vydal se k ústí řeky, kam dorazil 3. listopadu. Vjezd na Perlovou řeku strážily válečné džunky a ohňové lodě pod velením admirála Kuana. Ten se odmítl stáhnout zpět na řeku a zformoval obranou linii mezi válečnými loděmi a *Royal Saxon*.³²⁵ Částečně vinou admirála i kapitána Smithe z *Volage*, došlo ke konfliktu, kdy kapitán Smith vypálil na *Royal Saxon* vstupující na řeku varovný výstřel. V následném konfliktu se poprvé ukázala převaha britských plavidel, kdy dvě britská plavidla (*Volage* a *Hyacinth*) potopila pět ze třiceti čínských lodí a zbytek zahнала na útěk.³²⁶

322 Waley, s. 69-72.

323 Fay, s. 175.

324 Fay, s. 178.

325 Beeching, s. 102.

326 Fay, s. 179.

6. Kapitola pátá

6.1 Londýn a vyhlášení války Číně

Neoficiální informace o zajetí obchodníků ve faktoriích dorazily do Londýna už v srpnu 1839, na oficiální Elliotovu zprávu se však muselo ještě počkat až do 21. září.³²⁷ Oficiálním dokumentům trvala cesta déle. Této časové prodlevy využil Jardine, který byl o situaci zpraven dřív a mohl zahájit novinovou kampaň, která měla za úkol naklonit mu veřejné mínění a přitáhnout pozornost vlády k čínskému problému.³²⁸ 30. září tak ministr zahraničí Palmerston obdržel dopis od 39 firem z Manchesteru, následující den 96 londýnských a 52 liverpoolských obchodníků žádalo o rozhovor.³²⁹ Bohaté obchodní domy měly velký vliv na politiku, bylo tedy nutné jejich ztráty uhradit, nebylo ale možné vzít peníze z vládních zdrojů. Nejlepším řešením tedy bylo chtít úhradu po samotné Číně. Vládní kabinet, bez konzultace s parlamentem, se rozhodl pro válku. 23. října odvezla jedna z Jardinových lodí tuto zprávu Elliotovi.³³⁰

Parlament o válce hlasoval až na jaře. Proti válce se zvedl tuhý odpor, neboť řada politiků, v čele s mladým William Gladstonem, považovala prodej opia za amorální a tvrdila, že Čína má vykázat osoby, které nedodržují její zákony. Válka nakonec prošla jen těsným rozdílem devíti hlasů, kdy 272 bylo pro a 262 proti. Velká Británie tak zcela oficiálně vyhlásila válku Číně.³³¹

6.2 Situace do příjezdu expedičních sil

Až do června 1840 vládla v Kantonském zálivu napjatá atmosféra. Nedošlo k žádným dalším konfliktům, ale situace ustrnula na mrtvém bodě. Britové zůstávali na lodích. Elliot se sice snažil přimět guvernéra Macaa, aby se Britové mohli vrátit do města, především kvůli špatnému zásobování lodí vodou a potravinami, Pinto však zůstával nadále striktně neutrální.³³² Rovněž snahy Elliota navázat kontakty s komisařem Linem se mýjely účinkem a 5. prosince Lin rozhodl, že když britští obchodníci odmítli podepsat smlouvy, budou navěky vyloučeni z obchodu. Císař Linovo rozhodnutí schválil, a podle císařského ediktu tak žádný

327 BEECHING, Jack: *The Chinese Opium Wars*, London: Hutchinson & Co, 1975. s. 96.

328 FAY, Petetr Ward: *The Opium War 1840-1842: Barbarians in the Celestial Empire in the Early Part of the Nineteenth Century and the War by Which They Forced Her Gates Ajar*, Chapel Hill: The University of the North Carolina Press, 1975, s. 192.

329 Beeching, s. 97.

330 Fay, s. 194.

331 Beeching, s. 111.

332 WALEY, Arthur: *The Opium War Through Chinese Eyes*, London: George Allen and Unwin, 1958, s. 88-90.

Brit ani britské zboží nesmělo do země. Ostatní cizinci mohli zůstat a nadále obchodovat.³³³

V červnu dorazily do Macaa první válečné lodě. Na radu Jardina, který ochotně poskytl veškeré informace a mapy, které měl, poslala admirálita flotilu slouženou z osmnácti válečných plavidel, z toho tři byly řadové lodě (*Melville*, *Wellesley* a *Blenheim*).³³⁴ Dále dvacet sedm transportních lodí, které přivážely 4000 mužů z 18. regimentu a 26. regimentu.³³⁵ Důležitou složkou flotily byly kolesové parolodě, které měly velmi malý ponor a tak mohly operovat i na mělké vodě a v okolí ostrovů.³³⁶ Pozemním silám velel plukovník Oglander z 26. pěšího pluku,³³⁷ velitelem námořnictva a současně nejvyšším zmocněncem byl bratranec kapitána Charlese Elliota, viceadmirál George Elliot.³³⁸

Po příjezdu flotily vypukla na čínské straně panika kvůli obavám z útoku na Kanton. Lin začal připravovat řeku a pevnosti, a vypsál odměny. Za zničení řadové lodě 20 000 dolarů, ale za hlavu kapitána Elliota byla odměna 50 000 dolarů.³³⁹ Lodě však 24. a 25. června odpluly a v Kantonu zůstaly jen *Volage*, *Hyacinth*, *Larne* a fregata *Druid*, které měly zajišťovat blokádu Kantonu. Zbytek zamířil na sever.³⁴⁰

6.3 První tažení na sever

Instrukce, které Elliotové obdrželi, zahrnovaly blokádu Kantonu, doručení formálního dopisu od lorda Palmerstona některému z mandarinů a okupaci ostrovů Čou-šan, kterou v Londýně považovali za strategicky výhodnou. Ostrov ležící nedaleko ústí řeky Jang-c'³⁴¹ byl považován za místo, z kterého by se dalo táhnout dále na sever, nebo blokovat kanál spojující Jang-c' s řekou Pei-cho, kterým se každoročně vozila do hlavního města rýže. Blokáda kanálu by tak odřízla Peking od zásob, což by mohlo donutit císaře a jeho ministry k ochotě jednat.³⁴²

4.července dorazila flotila k ostrovu Čou-šan a vplula do hlavního přístavu Ťin-chai. Zatímco v Amoy se nepodařilo posílům s dopisem ani vylodit, v Ťin-chai mohl Gutzlaff s dopisem vystoupit na břeh a nabídnout ho k přejetí veliteli místní posádky Chang Čchao-

333 HOLT, Edgar: *The Opium Wars in China*, Chester Springs (Penns.): Dufour Editions, 1964, s. 95.

334 Beeching, s. 112.

335 Holt, s. 97.

336 Beeching, s. 112.

337 Holt, s. 107.

338 Beeching, s. 112.

339 Tamtéž, s. 113.

340 Waley, s. 103.

341 Fay, s. 219.

342 Beeching, s. 113.

fanovi.³⁴³ Ten byl pozván, aby si prohlédl *Wellesley*, prohlídka lodi a hlavně předvedení její výzbroje ho měli přimět ke kapitulaci. Velitel Chang však prohlásil, že i když je přesila velká, je jeho povinností bojovat.³⁴⁴

Když se druhý den ráno neobjevila bílá vlajka, byl vydán rozkaz k útoku a *Wellesley* zahájila palbu na město.³⁴⁵ Ťin-chai bylo obklopeno 22 stop vysokou zdí, ta však nebyla konstruována tak, aby odolala síle moderních děl. Pozemní jednotky, kryté střelbou z lodí, se bez problémů vylodily na pláži a ovládly kopec nad městem, na který se dala umístit baterie, která by držela město v šachu.³⁴⁶ Velitel čínských vojáků zemřel na zranění z boje, řada civilních úředníků raději zvolila sebevraždu. Po západu slunce začali z města prchat jeho obyvatelé. Ťin-chai padlo a Čou-šan byl v rukou Britů.³⁴⁷

Koncem července, po ovládnutí Čou-šan, pokračovala část flotily v plavbě na sever, jejím cílem bylo ústí Pej-cho v provincii Č'-li, kde se nacházelo hlavní město. Elliot se i na dalších místech snažil doručit do čínských rukou Palmerstonův dopis, byl však odmítnut. Dvě lodě z flotily zůstaly, aby vedly blokádu města Ning-po, další zůstaly kvůli hlídce u ústí řeky Jang-c',³⁴⁸ k Pej-cho tak doplulo jen pět lodí (*Wellesley*, *Blonde*, *Volage*, *Modeste*, *Pylades*) a parolod' *Madagascar*.³⁴⁹

5.srpna dorazily lodě k ústí Pej-cho, nemohly však pokračovat dál. Ústí řeky bylo mělké, navíc byla řeka blokována bambusovými zábranami, které lodě s větším ponorem nemohly překonat. Jediná loď, která by zvládla vplout na řeku, tak byla *Madagascar*.³⁵⁰ Kapitán Elliot tedy pokračoval dál v plavbě na pinase. Na řece mu vyrazila vstříc čínská džunka s mandarínem, který byl ochoten převzít dopis. Elliot pomocí listu přeloženého Morrisonem pak žádal o posláni úředníka, se kterým by mohl vést jednání. Za dvě hodiny se mandarín vrátil a přislíbil jednání.³⁵¹

Jednání mezi kapitánem Elliotem (jeho bratranec se necítil dostatečně zdráv) a jeho čínským protějškem, kterým byl Čchi-šan, místokrál provincie Č'-li a tedy formálně nejvýše

343 Fay, s. 221.

344 Beeching, s.115.

345 Fay, s. 222.

346 Beeching, s. 115.

347 Holt, s. 107.

348 GELBER, Harry G.: *Opium, Soldiers and Evangelicals. Britain's 1840–42 War with China, and its Aftermath*, Basingstoke: Palgrave Macmillan 2004, s. 111.

349 Beeching, s. 118.

350 Fay, s.231.

351 Beeching, s. 119.

postavený z guvernér-generálů, se ale odehrálo až 30. srpna 1840.³⁵² Čchi-šan schválně jednání zdržoval a jeho hlavním úkolem bylo dostat Elliota co nejdál od Peking, aby to nevypadalo, že císaře donutila vést jednání britská převaha.³⁵³ Navrhl tedy jednání odsunout a pokračovat v nich v Kantonu.³⁵⁴ Protože kotvit v ústí řeky nebylo ideální, nebylo tam kde opatřit zásoby a čerstvou vodu, navíc byly lodě příliš vystavené větru, Elliot s návrhem souhlasil. 15.září opustila flotila Pej-cho a vydala se zpět na jih.³⁵⁵

6.4 Pád komisaře Lina

Po odplutí flotily z Kantonu se komisař Lin zpočátku domníval, že Brity zastrašily pevnosti na řece, později si ale uvědomil, že se vydali jen na jiné místo, a snažil se varovat ostatní provincie. Také nadále pokračoval ve svém tažení proti opiu. Byl si vědom, že pokud dojde k jednání s Brity, budou si na něj a jeho jednání nejspíše stěžovat, rozhodl se tedy tomuto předejít, a v listech císaři sám navrhl, aby byl vyslán úředník, který by jeho kroky prověřil.³⁵⁶ V listech císaři dále navrhoval modernizaci vojska a především zavedení moderního námořnictva, císařská přízeň ho však již opustila a císař v odpovědi tyto návrhy označil za nesmysly.³⁵⁷

Vrchním komisařem, který mířil do Kantonu, aby prověřil Linovy kroky a vedl jednání s Brity, byl Čchi-šan.³⁵⁸ 13. října se Lin dověděl, že byl zbaven i úřadu guvernér-generála Kuang-tungu a Kuang-si (tento post zastával od 21. ledna, kdy byl jmenován na místo Tenga) a na jeho místo má nastoupit guvernér Kuang-tungu I-liang.³⁵⁹

29.listopadu dorazil Čchi-šan a převzal vše do svých rukou. Prošetřil Linovo chování, převzal všechny listiny, které si Lin vyměnil s Elliotem, a vše nahlásil do Peking.³⁶⁰ Komisař Lin zůstal v Kantonu Čchi-šanovi k ruce až do května 1841, byl však v nemilosti a neměl už žádný vliv. V květnu mu bylo nařízeno, aby opustil Kanton a vypravil se do exilu v I-li. Tam zůstal až roku 1845, kdy byl povolán zpět do služby. Držel ještě několik významných postů.³⁶¹

³⁵² Holt, s. 110.

³⁵³ Beeching, s.119.

³⁵⁴ Fay, s. 235.

³⁵⁵ Holt, s. 110.

³⁵⁶ Waley, s. 106-109.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 120.

³⁵⁸ Holt, s. 115.

³⁵⁹ Waley, s. 124.

³⁶⁰ Tamtéž. s. 128-129.

³⁶¹ Tamtéž, s. 155.

Roku 1850 byl poslán, aby pomohl potlačit povstání tchaj-pingů, cestou ale zemřel, aniž získal možnost situaci nějak ovlivnit.³⁶²

6.5 Jednání v Kantonu a mír z Čchuen-pi

20.listopadu dorazili do kantonu i Elliotové a jednání mohla začít. Jednání vedl kapitán Charles Elliot, neboť jeho bratranec k 29. listopadu nastoupil do penze a opustil Čínu.³⁶³ Linovu degradaci bral Elliot jako důkaz toho, že věci jdou pro Brity dobrým směrem a Čína je ochotna vyjednávat.³⁶⁴ Ve skutečnosti však Čchi-šan nehodlal přijmout Elliotovy podmínky a pouze hrál o čas.³⁶⁵

Instrukce, které obdržel ještě admirál Elliot, požadovaly odstoupení části území (Londýn se domníval, že nejlepší by byl Čou-šan), které by přešlo pod správu Koruny, navázání rovnocenných diplomatických vztahů, uhrazení nákladů na tažení a finanční náhrady za zkonfiskované opium.³⁶⁶

Když 5.ledna stále nebylo nic dojednáno, došla Elliotovi trpělivost a prohlásil, že pokud nebudou dohody ihned uzavřeny, obnoví boje. Čchi-šan stále nechtěl ustoupit, domníval se, že na něco takového nemají Britové dostatek sil.³⁶⁷

7.ledna 1841 začal útok. Pevnost na pravém břehu padla do dvou hodin, pevnost na levém břehu byla zcela zničena lodní palbou.³⁶⁸ Válečné džunky admirála Kuana sice zůstaly v bezpečí na mělčině, kde k nim žádná z řadových lodí nemohla, jejich osud ale zpečetila kolesová fregata *Nemesis*, pro kterou mělké vody nepředstavovaly žádný problém. Válečné džunky byly zcela zničeny a 8. ledna požádal admirál o třídní příměří.³⁶⁹

Čchi-šanovi nezbylo než souhlasit s vyjednáváním a přijmout všechny podmínky. Byl si vědom, že britská flotila má takovou sílu, že by mohla zničit i Kanton, rozhodl se tedy jednat proti příkazům Pekingů. Ve stejný den, 20. ledna, kdy dorazila z Pekingů zpráva, že se ke Kantonu blíží armáda vedená zkušeným veteránem Jang Fangem, a nový vyjednaváč I-šan, uzavřel Čchi-šan v Čchuen-pi mírovou dohodu, podle které získali Britové právo na držení

362 Beeching, s. 131.

363 Waley, s. 127.

364 Fay, s. 269.

365 Beeching, s. 123.

366 Gelber, s. 104.

367 Beeching, s. 124.

368 Tamtéž, s. 124-125.

369 Fay, s. 274-275.

Hongkongu, směli navázat rovnocenné diplomatické vztahy, obchod měl být obnoven a během šesti let jim měla být vyplacena částka 6 milionů dolarů.³⁷⁰ Na oplátku odevzdal Elliot do čínských rukou dobyté pevnosti a ostrov Čou-šan.³⁷¹

6.6 Boje v Kantonu a příchod sira Pottingera

26.ledna 1841 byl oficiálně zabrán Hongkong a téměř měsíc se zdálo, že vše se vrátilo do normálních kolejí. Na čínské straně se však vše připravovalo k útoku na cizince, protože 21. února dorazila část armády vedená Jang Fangem.³⁷² Elliot se však rozhodl zaútočit jako první. 26. února se na řeku vrátily britské lodě a dobývaly pevnosti výše proti proudu. V jedné ze srážek padl admirál Kuan, na jeho počest Britové pálili minutovou salvu.³⁷³

Opět byla zahájena jednání, uprostřed nich dorazil do Číny nový velitel pěších vojsk generál Gough. Ten doporučoval útok na Kanton. Nakonec ale bylo uzavřeno příměří a obchodníkům bylo povoleno vrátit se do faktorii a naložit čaj.³⁷⁴ Příměří vydrželo jen do konce května. Zatímco obchodníci čile obchodovali, v okolí města se shromažďovaly vojenské síly. 21. května nařídil Elliot obchodníkům, aby raději opustili faktorie. Ještě ten večer napadl prázdné budovy čínský dav a srovnal je se zemí. By podniknut i útok na lodě na řece, těm se však podařilo obránit se a odplout do Kantonského zálivu.³⁷⁵

Po této události přesvědčil generál Gough Elliota o nutnosti útoku na samotné město. 24. května se čtyři míle od Kantonu vylodila jednotka vedená samotným generálem Goughem. O den později se této jednotce podařilo ovládnout vyvýšený kopec nad Kantonem, kam po značném vypětí dotáhla i některá děla. Samotný útok na město však Elliot nepovolil. Několik tisíc vojáků sice mohlo z dobrého místa ohrožovat Kanton, ve městě by ale jednotky byly v nevýhodě, protože Číňanů bylo daleko víc. Elliot tedy donutil město, aby zaplatilo výkupné 6 milionů dolarů a pak vojsko stáhl zpět do Hongkongu.³⁷⁶ Toto byl poslední Elliotův úspěch, 24. července se z novin dozvěděl, že byl poslán nový zmocněnec. Za jeho odvoláním stálo nedodržení Palmerstonových instrukcí, hlavně zisk Hongkongu namísto Čou-šanu,

³⁷⁰ Holt, s. 118.

³⁷¹ Fay, s. 275-276.

³⁷² Waley, s. 138.

³⁷³ Holt, s. 123.

³⁷⁴ Beeching, s. 129.

³⁷⁵ Fay, s. 289.

³⁷⁶ Holt, s. 128.

dokonce i královna hodnotila smlouvu z Chuenpi jako nevýhodnou a byla velmi nespokojená.³⁷⁷

6.7 Druhé tažení na sever

Novým zmocněncem byl jmenován sir Henry Pottinger, Do Macaa přibyl 10. srpna na lodi Sesostris, která přivezla i nového velitele námořních sil kontradmirála sira Williama Parkera.³⁷⁸ Společně s novým velením dorazily i posily v podobě 55. westmorlandského pluku.³⁷⁹

Pottingerovým hlavním úkolem bylo zabrat opět Čou-šan.³⁸⁰ 21.srpna vyrazila flotila čítající dvě řadové lodě (*Wellesley*, *Blenheim*), sedm menších válečných lodí, čtyři parolodě (včetně *Nemesis*) a 23 transportních lodí, na nichž se nacházeli vojáci 18. pluku, 55. pluku a část 26. a 49. pluku, celkem tedy asi 2700 mužů.³⁸¹

Prvním cílem se stal Amoy. Jeho obrana byla od posledního tažení ještě zesílena a na ostrově naproti vjezdu do přístavu byla vybudována moderní dělostřelecká baterie. 25.srpna část flotily vedla palbu na baterii bránící vjezd do přístavu, zatím se na pláži vylodili vojáci a baterii dobyli. *Wellesley* a *Blenheim* ostřelovaly hradby Amoye.³⁸² Ty odolaly i palbě z řadových lodí, nakonec je musela zdolat útokem pěchota. 27. srpna se Britové zmocnili města.³⁸³

Dalším cílem byl Čou-šan. Rovněž na Čou-šanu byly provedeny úpravy zlepšující obranyschopnost. Od kopce, z něhož Britové minule ostřelovali město, vedlo opevnění až k městským hradbám. Kvůli tomu mohl útok začít až 1. října, kdy 55. a 18. pluk zaútočily na kopec a po tuhých bojích se jim podařilo obsadit opevnění. Čou-šan opět přešel pod nadvládu Britů.³⁸⁴

Na Čou-šanu se vedly diskuse, jak má tažení vypadat dál. Existovaly dvě možnosti. Buď jako minule plout přímo na Peking, k čemuž by bylo možné využít jen lodě s malým ponorem, aby šlo překonat ústí Pej-cho. Nebo se vypravit proti proudu Jang-c' a využít kanál

377 Beeching, s. 130.

378 Holt, s. 133.

379 Beeching, s. 133.

380 Holt, s. 134.

381 Fay, s. 113.

382 Beeching, s. 134-135.

383 Holt, s. 137.

384 HANES, William Travis – SANELLO, Frank: *The Opium Wars. The Addiction of One Empire and the Corruption of Another*, Naperville: Sourcebooks, 2002, 136-137.

vedoucí od Nankingu na sever, který spojoval Jang-c' s Pej-cho a kterým každoročně proudily dodávky rýže do hlavního města. Kanál se napojoval na Pej-cho v místech, kde už byla řeka dost hluboká i pro velké řadové lodě.³⁸⁵ Nakonec zvítězila druhá možnost a bylo rozhodnuto, že útok se povede přes kanál.

Za základnu útoku bylo vybráno město Ning-po ležící na pevnině naproti Čou-šanu. 10. října 1841 začal útok na město Čchen-chaj, které leželo u ústí řeky. Zatímco lodě ostřelovaly městskou citadelu, vzal pozemní výsadek eskaládou hradby. Ve dvě odpoledne město padlo a otevřelo tak cestu na Ning-po.³⁸⁶ To se vzdalo téměř bez boje dne 13. října. Sir Pottinger chtěl město za trest vyrabovat, neboť ve městě byli drženi britští rukojmí, včetně manželky po námořním kapitánovi, generál Gough i admirál Parker však byli proti.³⁸⁷ Pottinger se však nakonec spokojil s výkupným 160 000 dolarů. Po dobytí města bylo tažení přerušeno, protože se blížila zima a nebylo možné táhnout dál na sever. Ning-po se tak stalo městem, v němž si vojáci zřídili zimní ležení, vojenské operace měly opět začít až na jaře.³⁸⁸

6.8 Pokus o znovudobytí Ning-po

Zatímco na britské straně trávili vojáci odpočinkem a Pottinger se vrátil do Hongkongu,³⁸⁹ Číňané s připravovali na poslední ofenzívu. Peking dosadil do velení armády I-chinga, císařova bratrance, který měl za úkol zahnat barbary zpět do moře. Ten nejprve v Su-čou a později ve vesnici padesát mil od Ning-po soustřeďoval síly a chystal se na překvapivý útok. Plán byl vést současně útok na Čou-šan, Ning-po i Čchen-chaj. Aby bylo vítězství zcela jisté, měl útok začít symbolicky první den měsíce tygra o hodině tygra, tedy 10. března mezi 3-5 hodinou ráno.³⁹⁰

Útok na Čou-šan skončil naprostým debaklem, kdy se čínské džunky ztratily na moři a nebyly schopny k ostrovu ani doplout, rovněž útok na Čchen-chaj neměl s úspěch.³⁹¹ Částečně se podařilo splnit plán jen v případě dobytí Ning-po, ovšem ani tento útok nedopadl tak, jak si Číňané přáli. Civilní správu města měl na starosti Gutzlaff, který vybudoval rozsáhlou síť

385 Beeching, s. 139.

386 Tamtéž, s. 138.

387 Holt, s. 139.

388 Beeching, s. 138.

389 Holt, s. 149.

390 Fay, s. 319.

391 Holt, s. 141.

čínských zvědů a informátorů.³⁹² A tak když 10.března v pět hodin ráno byly podniknuty útoky na jižní a západní bránu, britští obránci města byli připraveni. Západní bránu se podařilo udržet, jižní byla za pomoci Číňanů fungujících jako pátá kolona³⁹³ prolomena a Číňané vtrhli do města. Dostali se až na tržiště, kde je čekala dělostřelecká baterie nabitá kartáčovými střelami.³⁹⁴ V ulicích nebylo možné se palbě drobných kousků železa vyhnout a střelba měla zničující následky. Číňané, kteří se pokoušeli utéct, pak v ulicích narazili na britské vojáky vyzbrojené mušketami. Tu noc bylo zabito asi 500 mužů na čínské straně, Britové neměli jediného padlého.³⁹⁵

6.9 Pokračování tažení roku 1842

V dubnu dorazily Britům další posily v podobě čerstvých mužů pěchoty a tří parolodí. 7. května byla opuštěna města Ning-po a Čchen-chaj, kde byly ponechány jen malé záložní jednotky. Tažení pokračovalo na sever podél pobřeží k ústí Jang-c'.³⁹⁶

18.května byl podniknut útok na Čchia-pu, dobře opevněné město s posádkou 8000 vojáků. Zatímco lodě ostřelovaly hradby, pěchota provedla obchvat města a při klamném frontálním útoku se do boje zapojila část skupiny, která město napadla zezadu. Po čtyřech hodinách se město vzdalo. Na čínské straně bylo 1200 padlých vojáků, obětí však bylo daleko víc, neboť manželky místních vojáků z tatarských jednotek raději páchaly sebevraždy i s dětmi, než aby padly do rukou barbarů.³⁹⁷

Města Wu-sung a Šanghaj se vzdala téměř bez boje a raději zaplatila výkupné, v případě Šanghaje se jednalo o 350 000 dolarů.³⁹⁸ Zisk Šanghaje 19. června uvolnil expedici cestu k ústí Jang-c' a plán na zablokování kanálu mohl být proveden.³⁹⁹

6.července vplula na řeku flotila a pomalu pokračovala proti proudu. Admirál Parker raději rozdělil lodě do tří skupin, aby neriskoval dlouhý konvoj, který se snadno mohl stát cílem dělostřeleckého útoku ze břehu.⁴⁰⁰ Jedna baterie se nacházela 20 mil od města Če-ťiang, čínští dělostřelci však byli tak vyděšení pohledem na cizí koráby brázdící jejich řeku, že po

392 Waley, s. 223.

393 Tamtéž, s.172.

394 Beeching, s. 145-146.

395 Hanes,Sanello, s. 141.

396 Holt, s. 142.

397 Fay, s. 343-344.

398 Hanes,Sanello, s. 144-145.

399 Fay, s. 350.

400 Beeching, s. 149.

první salvě uprchli.⁴⁰¹

Větším problémem než baterie se ukázalo být město Če-t'iang, nacházející se 40 mil po proudu od Nankingu. Hradby byly obsazeny vojáky, nicméně jejich výzbroj byla zastaralá a střelba z takových zbraní pomalá.⁴⁰² Granátníkům z 55. pluku se podařilo zdolat opevnění pomocí eskalády a otevřít jednu bránu, druhou bránu zničil výbuch nálože.⁴⁰³ Město padlo. I zde se ke zděšení Britů opakovaly scény z Ning-po, kdy vojáci tatarských jednotek páchali sebevraždy i s celými rodinami.⁴⁰⁴

Začátkem srpna kotvila flotila pod hradbami Nankingu a byla připravena město ostřelovat. Nad opevněním ale vlála bílá vlajka a Pottingerovi bylo oznámeno, že Peking jmenoval osoby, které budou s cizinci jednat o míru.⁴⁰⁵

6.10 Nankingský mír a jeho důsledky

Vyslanci, kteří měli s Pottingerem jednat o míru byli místokrál Nankingu Niou Tien a bývalý místokrál Nankingu I Li-pu, který měl zkušenosti s jednáním s Brity z roku 1840.⁴⁰⁶ Hlavní slovo měl generál Čchi-jing, člen císařského klanu a císařův osobní přítel.⁴⁰⁷

Stejně jako při prvních jednání, které vedli s Elliotem, i nyní se čínská strana rozhodla hrát o čas. Pottinger však nehodlal dopadnout jako Elliot. Když 6. srpna dorazil posel, který žádal o odložení útoku, aby mohl dorazit vyslanec a vést jednání,⁴⁰⁸ sice odklad získal, 9. srpna ale Pottinger oznámil, že pokud okamžitě nedojde k zahájení jednání, provede druhý den útok na město.⁴⁰⁹ 12. srpna konečně dorazil do města Čchi-jing a byl ochoten jednat. Generál si uvědomoval, že pokud by Britové postupovali kanálem až k Peking, neohrozilo by to samotný Peking nedostatkem rýže, ale blokáda Jang-c' by mohla podlomit spíše hospodářství provincie T'iang-su na řece závislé a tak ukázat slabost dynastie. 14. srpna bylo Pottingerovi předloženo Čchi-jingovo pověření a ten souhlasil se zahájením jednání.⁴¹⁰

V sobotu 20. srpna se generál Čchi-jing, I Li-pu a Niou Tien setkali s Pottingerem na

401 Tamtéž, s. 150.

402 Holt, s. 147.

403 Beeching, s. 151.

404 Beeching, s. 151, Fay, s. 353.

405 Fay, s. 356.

406 Holt, s. 148.

407 Beeching, s. 153.

408 Fay, s. 359.

409 TENG, Ssu-Yü: *Chang Hsi and the Treaty of Nanking 1842*, Chicago: University of Chicago Press, 1944, s. 49.

410 Fay, s. 360.

parolodi *Medusa*, která je ohromila svou výzbrojí i rychlostí, jakou mohla plout.⁴¹¹ 26.srpna se konalo neformální setkání vyslanců s Pottingerem, Gutzlaffem a Morrisonem, kdy bylo dohodnuto, že budou uzavřeny mírové smlouvy.⁴¹²

29.srpna čínští zmocněnci dorazili na *Cornwallis*, kde byly podepsány smlouvy vyhotovené v čínštině a angličtině. Každá strana dostala dvě kopie, především kvůli Britům, kde hrozilo, že by se loď cestou do Británie mohla potopit.⁴¹³

Nankingská mírová smlouva stvrdila držení Hongkongu, které Pottinger v dopise do Londýna obhájil tím, že ostrov je daleko výhodnější polohou a na rozdíl od Čou-šanu není obydlen, takže jsou vyloučeny případné konflikty s Číňany.⁴¹⁴ Britům nic nebránilo zbudovat na místě svoje město, ale poplatky a správa přístavu zůstaly nadále v čínských rukou.⁴¹⁵

Monopol kohongu byl zrušen a byl zaveden nový systém poplatků.⁴¹⁶ Města Kanton, Amoy, Fu-čou, Ning-po a Šanghaj se stala otevřenými přístavy ve kterých bylo dovoleno obchodovat. Každé z měst pak mělo mít svou vlastní kancelář britského konzula.⁴¹⁷

Číňané měli rovněž zaplatit odškodné ve výši 21 milionů dolarů. Tato suma zahrnovala 12 milionů za náklady na tažení, 3 miliony pak byly na úhradu dluhů, které měli u britských firem obchodníci kohongu. Spor se vedl o položku zahrnující 6 milionů dolarů, které si Britové nárokovali za zničené opium. Číňané byli přesvědčeni, že tyto peníze byly už uhrazeny kapitánu Elliotovi a neměly by se tedy do nákladů znovu započítávat. Nakonec jim však nezbylo než souhlasit se zaplacením. Odškodné mělo být zaplaceno do tří let, po úplné úhradě celkové sumy měly být Čou-šan a Amoy vráceny do čínských rukou.⁴¹⁸

Nepodařilo se vyřešit otázku opia. Pottinger se sice snažil téma legalizace při jednáních nadnést, čínská strana však odmítla o něčem takovém být jen uvažovat. Číňané dokonce sami iniciovali jednání, na kterém zdůrazňovali, že nejlepší by bylo opium zakázat. Podle Pottingera však jeho vláda neměla k něčemu takovému pravomoc, a i kdyby je měla, bylo by zbytečné takový krok podnikat, neboť by se obchodu s opiem chopil někdo jiný.⁴¹⁹ Podle něj byla za pašování odpovědná čínská strana a ta také musela pašování zabránit. I jako

411 Teng, s. 75.

412 Tamtéž, s. 82-83.

413 Tamtéž, s. 86.

414 Holt, s. 151.

415 Beeching, s. 157.

416 Holt, s. 152.

417 Hanes, Sanello, s. 154-155.

418 Beeching, s. 154.

419 Beeching, s. 157.

guvernér Hongkongu⁴²⁰ vyznával tento postoj, kdy zdůrazňoval, že opium je ilegální a každý obchodník podniká s tímto rizikem, obchodu s ním však nebránil.⁴²¹

15.září dorazila do Nankingu zpráva, že císař Tao-kuang nankingský mír potvrdil. Flotila pak opustila Nanking v říjnu⁴²², kdy byla zaplácena první splátka 6 milionů dolarů.⁴²³ Formální ratifikace pak proběhla 23. června v Kantonu. Jednalo se o první z nerovných smluv mezi Čínou a západními zeměmi. Postavení Velké Británie dále potvrdila smlouva z Bogue (3. říjen 1843), která potvrdila zemi doložku nejvyšších výhod. Další smlouvy byly uzavřeny 3. června 1844 (smlouva z Wang-sia) se Spojenými státy a 22. října 1844 (smlouva z Chuang-pchu), která byla podepsána s Francií.⁴²⁴

Ačkoliv smlouvy měly potvrdit práva cizích zemí na obchod a diplomatické styky a zamezit tak budoucím konfliktům, jejich efekt byl spíše opačný. Otázka opia zůstala nevyřešena a obchodníci nadále porušovali zákony země v níž obchodovali, chránění právem exterritoriality. A zatímco před první opiovou válkou byli považováni za barbary, nyní je Číňané nenáviděli, protože vyhráli v nerovné válce, vnutili císařství nevýhodné smlouvy a drze porušovali čínské zvyklosti.⁴²⁵ Tato nenávist vyvrcholila půl století později Boxerským povstáním.⁴²⁶ Nenávist se však přenesla i na císaře, který tyto smlouvy dopustil, a zcela podkopala vliv čchingské dynastie, který nakonec vedl k jejímu pádu.⁴²⁷ Požár první opiové války byl sice uhašen, uhlíky, které jej zažehly, však doutnaly dál, a nyní se k nim přidala i další ohniska požáru, která ovlivnila vztahy Číny se světem na celé století.

420 Tuto funkci vykonával od 26. června 1843 do 8. května 1844.

421 Beeching, s. 159.

422 Teng, s. 120.

423 Hanes, Sanello, s. 155.

424 Holt, s. 159.

425 Hanes, Sanello, 156.

426 Fairbank, Dějiny Číny, s. 266-267.

427 Fairbank, Dějiny Číny, s. 238.

7. Závěr

První britsko-čínská válka si získala přívěsisko opiová díky produktu, jehož zabavení zavedlo důvod k jejímu propuknutí. Bylo by ale mylné domnívat se, že ke konfliktu by nedošlo, kdyby opium neexistovalo. Příčiny konfliktu ležely mnohem hlouběji.

Jednou z těchto příčin byla agresivita britských obchodníků při honbě za ziskem. Ti přiváželi opium do země, v níž bylo ilegální, a dělali to pouze pro finanční prospěch. Porušováním čínských zákonů pak na sebe přivolávali hněv autorit. Jejich postoj a ignorace cizích zákonů v nich posilovalo vědomí, že moc jejich země stojí za nimi. Britští obchodníci věděli, že pokud se jim něco stane, zasáhne britská vláda, která z jejich výnosného obchodu nepřímou měla zisk. Tato arogance moci je tak vedla k ještě výraznějšímu porušování čínských zákonů a prohlubovala odcizení mezi britskou a čínskou stranou. Pokud by Velká Británie nebyla nejmocnější silou na zemi, je možné, že chování obchodníků by bylo více pokorné a konflikt nemusel narůst do takových rozměrů, aby z něj byla válka.

Stejnou měrou jako na Britech však leží vina i na straně Číny. Zatímco Velká Británie opravdu byla v této době nejmocnější silou na zemi, Čína se pouze domnívala, že je nejmocnější zemí a světem. Číňané byli přesvědčeni, že jsou nejlepší národ, ostatní národy jsou jen barbaři, kteří se sklánějí před čínským císařem. Odtud pramenila jejich neochota navázat diplomatické kontakty s cizími zeměmi, které nakonec vedly k absenci prostředníka mezi Velkou Británií a Čínou, který by mohl spory řešit diplomatickou cestou.

Konflikt, který vyvolal komisař Lin zabavením majetku cizí země, byl jen jednou pověstnou jiskrou, která požár zažehla. Dříve či později by ke konfliktu Číny s Velkou Británií, či Spojenými státy, došlo a země by byla nucena otevřít se světu, stejně jako tomu bylo v případě Japonska, kam se opium nedováželo a přesto nastala podobná situace. V obou případech však k otevření došlo násilnou cestou za pomoci hrubého nátlaku a uzavření nevýhodných smluv. Tyto smlouvy vyvolaly prudkou nenávist vůči cizincům, kteří využívali jejich země, a podkopaly moc vládnoucího režimu, ať už to byla čchingská dynastie nebo šógunát Tokugawů. Předvedení slabosti vládnoucích tříd dalo podnět k revolučnímu kvasu, který nakonec oba režimy zničil. Nankingská smlouva a otevření Číny tak byly počátkem konce čínského císařství.

8. Bibliografie

- BEECHING, Jack: *The Chinese Opium Wars*, London: Hutchinson & Co, 1975.
- CHANG, Hsin-pao: *Commissioner Lin and the Opium War* / Předmluva John K. Fairbank, New York: W.W. Norton & Company, Toronto: George J. McLeod, 1970,
- CHEONG, Weng Eang.: *The Hong Merchants of Canton: Chinese Merchants in Sino-Western Trade, 1684-1798*, Richmond: Curzon Press, 1997
- COLLIS, Maurice: *Foreign Mus: being an account of the Opium Imbroglia at Canton in the 1830's and the Anglo-Chinese War that followed*, London: Faber and Faber, 1946
- FAIRBANK, John K.: *Dějiny Číny*. Přel. M. Hála, J. Hollanová, O. Lomová, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998
- FAIRBANK, John K.(ed.) : *The Cambridge History of China. Volume 10. Late Ch'ing 1800–1911, Part 1*, Cambridge: Cambridge University Press, 1978
- FAIRBANK, John K. - LIU, Kwang-Ching(ed.): *The Cambridge History of China. Volume 11. Late Ch'ing 1800–1911, Part 2*, Cambridge: Cambridge University Press, 1980
- FAY, Peter Ward: *The Opium War 1840-1842: Barbarians in the Celestial Empire in the Early Part of the Nineteenth Century and the War by Which They Forced Her Gates Ajar*, Chapel Hill: The University of the North Carolina Press, 1975
- GELBER, Harry G.: *Opium, Soldiers and Evangelicals. Britain's 1840–42 War with China, and its Aftermath*, Basingstoke: Palgrave Macmillan 2004
- GREENBERG, Michael: *British Trade and the Opening of China 1800-42*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008
- HANES, William Travis – SANELLO, Frank: *The Opium Wars. The Addiction of One Empire and the Corruption of Another*, Naperville: Sourcebooks, 2002
- HOLT, Edgar: *The Opium Wars in China*, Chester Springs (Penns.): Dufour Editions, 1964
- LEE, Peter: *Opiová kultura. I-t'ing, Tao a čínská medicína v umění užívání opia*. Přel. V Glogarová, Praha: Fontána 2009
- MELANCON, Glenn: *Britain's China Policy and the Opium Crisis. Balancing Drugs, Violence and National Honour, 1833–1840*, Aldershot: Ashgate, 2003
- MORSE, Hosea Ballou: *The International Relations of the Chinese Empire. The Period of Conflict 1834-1860: With illustrations, maps and diagrams*, London (etc.): Longmans, Green, and Co., 1918

MORSE, Hosea Ballou: *The Gilds of China: With an Account of the Gild Merchant or Co-Hong of Canton*, London (etc.): Longmans, Green, and Co., 1909

MOTE, Frederick W. - TWITCHET, Denis C.(ed.): *The Cambridge History of China. Volume 7. The Ming Dynasty, 1368–1644, Part 1*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988

MOTE, Frederick W. - TWITCHET, Denis C.(ed.): *The Cambridge History of China. Volume 8. The Ming Dynasty, 1368–1644, Part 2*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998

PETERSON, Willard J.(ed.): *The Cambridge History of China. Volume 9. The Ch'ing Empire to 1800, Part 1*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003

POLACHEK, James M., *The Inner Opium War*. Cambridge, MA, Harvard University Press, Harvard University, 1992.

REISCHAUER, Edwin O. - CRAIG, Albert M.: *Dějiny Japonska*. Přel. D. Labus a J. Sýkora, Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2009

SELBY, John: *The Paper Dragon: An Account of the China Wars, 1840-1900*, New York, Washington: Frederick A. Preager, 1968

TENG, Ssu-Yü: *Chang Hsi and the Treaty of Nanking 1842*, Chicago: University of Chicago Press, 1944

WALEY, Arthur: *The Opium War Through Chinese Eyes*, London: George Allen and Unwin, 1958

Články:

SKŘIVAN, Aleš, První opiová válka a otevření Číny, in: *Historický obzor* 11/12, 2006, s. 242-251

